İLGİLİNİN İSTEMİ GEREKMEKSİZİN TÜRK VATANDALIĞIYLA İLİŞKİSİNİN KESİLMESİ

DISCONTINUATION OF TURKISH CITIZENSHIP WITHOUT THE REQUEST OF THE CONCERNED PERSON

Nimet ÖZBEK*

Özet: Türk vatandaşlığıyla ilişkinin kesilmesi çeşitli nedenlere dayanabilir. İlgilinin istenci gerekmeksizin vatandaşlıkla ilişkisinin kesilmesi bakımından Anayasalarımızda ve Vatandaşlık Kanunlarımızda yer alan hükümler değerlendirildiğinde Anayasalarımızın ve Vatandaşlık Kanunlarımızın diğer devlet düzenlemelerinde kullanılan nedenlerle uyum içerisinde olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada Vatandaşlık Kanunlarımız, Uyrukluğa İlişkin Avrupa Sözleşmesi (UIAS) hükümleri ve diğer devlet düzenlemeleri bağlamında incelenmiştir.

Diğer devlet düzenlemelerine bakıldığında "kişi ile uyrukluk bağıyla bağlı olduğu devlet arasında gerçek bir bağın kalmaması", yetkili makam kararıyla bir devlet vatandaşlığının kazanılmasının bir koşulu olarak "önceki uyrukluktan çıkmama", bir devlet vatandaşlığının yetkili makam kararıyla kazanılması (telsik) sürecinde "ilgilinin yalan beyanda bulunması ya da vatandaşlığa alınma kararına etkili olabilecek bir hususu gizlemesi", "ilgilinin davranışlarının bir yaptırımı olarak yoksun bırakma", "yabancı devlet vatandaşlığının kazanılması", "vatandaşlığın bir başkasına dayanılarak kazanılması halinde, bu kişinin vatandaşlıktan yoksun bırakılmasının bir sonucu olarak ilgilinin vatandaşlığını yitirmesi"nin kişinin istencine bakılmaksızın vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesinde kullanılan nedenler olduğunu görmek olanaklıdır.

Anahtar Kelimeler: Vatana Bağlılıkla Bağdaşmayan Eylem, Kaybettirme, Çıkarma, Uyrukluğa İlişkin Avrupa Sözleşmesi (UIAS), Vatandaşlık Kanunu

Abstract: The discontinuation of the relationship with Turkish citizenship can be based on various reasons. It can be said that our Constitution and Citizenship Law are in accordance with the reasons used in other state regulations when we consider the provisions of our Constitution and Citizenship laws in terms of discontinuation of citizenship relations without requiring the consent of the concerned person.

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

In this study, Turkish Citizenship Law have been examined within the context of the provisions of the European Convention on Nationality (ECN) and other state regulations.

Looking at other state regulations, "The absence of a real connection between the person and the state to which is connected by nationality" as a condition of the acquisition of state citizenship by the competent authority, "not to leave the previous nationality", in the process of obtaining a state citizenship by the competent authority (telsik), "the concerned person hide someting that may be influencial on the decision of the person concerned to be found the ficitious or the citizen", "depriving the conduct of the concerned as a sanction", "acquisition of foreign state citizenship","if citizenship is acquired on the basis of another person, the person loses his or her citizenship as a result of the loss of previous person's citizenship" it is possible to see that there are reasons for discontinuing the relationship with citizenship regardless of concerned's will.

Keywords: Action that is İncompatible With the Loyalty of the Homeland, Loss, Removal, European Convention on Nationality (ECN), Citizenship Law

I. GİRİŞ

Türk vatandaşlığıyla ilişkinin kesilmesi çeşitli nedenlere dayanabilir. İlgilinin istenci gerekmeksizin vatandaşlıkla ilişkisinin kesilmesi bakımından Anayasalarımızda ve Vatandaşlık Kanunlarımızda yer alan hükümler değerlendirildiğinde Anayasalarımızın ve Vatandaşlık Kanunlarımızın diğer devlet düzenlemelerinde kullanılan nedenlerle uyum içerisinde olduğu söylenebilir.

Diğer devlet düzenlemelerine bakıldığında "kişi ile uyrukluk bağıyla bağlı olduğu devlet arasında gerçek bir bağın kalmaması", yetkili makam kararıyla bir devlet vatandaşlığının kazanılmasının bir koşulu olarak "önceki uyrukluktan çıkmama", bir devlet vatandaşlığının yetkili makam kararıyla kazanılması (telsik) sürecinde "ilgilinin yalan beyanda bulunması ya da vatandaşlığa alınma kararına etkili olabilecek bir hususu gizlemesi", "ilgilinin davranışlarının bir yaptırımı olarak yoksun bırakma", "yabancı devlet vatandaşlığının kazanılması", "vatandaşlığın bir başkasına dayanılarak kazanılması halinde, bu kişinin vatandaşlıktan yoksun bırakılmasının bir sonucu olarak ilgilinin vatandaşlığını yitirmesi"nin kişinin istencine bakılmaksızın vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesinde kullanılan nedenler olduğunu görmek olanaklıdır[1].

[1] Bu konuda ayrıntılı bir çalışma için bkz. Nimet Özbek, İlgilinin İstenci Gerekmek-

Vatandaşlık, birey ile devlet arasındaki hukukî bağa ek olarak sadakat bağı olarak da tanımlanırsa, "devlete sadakatsizlik" olduğu kabul edilen bazı eylem ve işlemler, devletle birey arasındaki bağı koparabilmektedir. Ancak, hangi davranışların "vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylem"ler[2] olduğu konusunda geniş bir yelpaze görülmektedir. Bu, bazen "yabancı devletin askerî hizmetinde bulunma";[3] bazen "yabancı devletin kamu hizmetinde bulunma";[4] bazı durumlarda ise "ceza kanunlarında suç olarak tanımlanan fiilleri işleme" biçiminde ya da "devletin hayatî çıkarlarına zarar verici eylemlerde bulunma"[5] örneğinde olduğu gibi geniş bir tanıma dayandırılmaktadır.

İlgilinin devlet ile gerçek bağının koptuğu varsayılan haller de kendi arasında farklılaşabilmektedir. "İlgilinin uzun süre yurt dışında bulunması", "yabancı bir devlet vatandaşlığının ilgilinin istencine bağlı olarak kazanılması", birey ile devlet arasındaki gerçek bağın koptuğunun göstergeleri olarak kabul edilebilmektedir. Aynı biçimde, ilgilinin yaptığı davranışlar da aslında bu bağı koparabilmektedir. Vatandaşlık, birey ile devlet arasındaki hukukî bağa ek olarak sadakat bağı olarak da tanımlanırsa, "devlete sadakatsizlik" olduğu kabul edilen bazı eylem ve işlemler, devletle birey arasındaki bağı koparabilmektedir. Ancak, hangi davranışların "vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylem"ler olduğu konusunda geniş bir yelpaze görülmektedir. Bu, bazen "yabancı devletin askerî hizmetinde bulunma"; bazen "yabancı devletin kamu hizmetinde bulunma"; bazı durumlarda ise "ceza kanunlarında suç olarak tanımlanan fiilleri işleme" biçiminde ya da "devletin hayatî çıkarlarına zarar verici eylemlerde bulunma" örneğinde olduğu gibi geniş bir tanıma dayandırılmaktadır. İlgilinin istenci gerekmeksizin Türk vatandaş-

---

sizin Türk Vatandaşlığıyla İlişkisinin Kesilmesi, Pigeon Yayıncılık, Ankara 2015, s.3 vd.

2 Vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemler sebebiyle kişinin vatandaşlıkla ilişkisinin kesilmesinin maddî hukuk anlamında müeyyide uygulanamadığı hallerde kabul edildiği yolunda bkz. Doğan, Vahit.; "Vatandaşlık Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun Çerçevesinde Bir Değerlendirme", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1999, Cilt 3, Sayı 1-2, s.25-45.

3 René de Groot, G./Wink, M.P.: Best Practices in Involuntary Loss of Nationality in the EU, CEPS Papers in Liberty and Security in Europe, No 73, November 2014, s.2 ve ayrıca http://www.ceps.eu, (15.1.2015), Bu çalışmada René de Groot/Wink, (Best Practices) olarak kısaltılacaktır. René de Groot/Wink, (Best Practices), s.21-24; De Groot/Wink, (Trends), s.21-24.

4 René de Groot/Wink, (Best Practices), s.24-25; De Groot/Wink, (Trends), s.24-25.

5 René de Groot/Wink, (Best Practices), s.25-27; De Groot/Wink, (Trends), s.25-27.

lığıyla ilişkinin kesilmesi bakımından başlangıç noktası, Vatandaşlık Kanunlarımız ile Uyrukluğa İlişkin Avrupa Sözleşmesi[6] (UİAS) hükümlerinin ve diğer devlet düzenlemelerinin karşılaştırılması olabilir.

Bu karşılaştırmayı yaparken Vatandaşlık Kanunlarımızda yer verilen ancak UİAS'ta bulunmayan nedenlerin sorun yaratacak alanlar olduğunun belirtilmesi gerekir. Örneğin Vatandaşlık Kanunu'nda "askerlik yükümlülüğünü yerine getirmeyenleri vatandaşlıkla ilişkisi istencine bakılmaksızın kesilir", biçiminde bir düzenleme getirdiğini düşünelim. Bu biçimde bir düzenleme UİAS'ta yer almamaktadır. Bir başka ifadeyle, Sözleşme'de yer verilmeyen ancak bizim kanunlarımızda yer alan vatandaşlıkla ilişkinin ilgilinin istencine bakılmaksızın kesilebileceğini öngören bir düzenleme sorunlu bir alandır. 403 sayılı TVK[7] ile 5901 sayılı TVK'daki,[8] ilgiliye Türk vatandaşlığı kazandıran evliliğin butlanı halinde, evlenme akdinde iyi niyetli olmayan ilgilinin Türk vatandaşlığını muhafaza edemeyeceğine ilişkin hükümleri (403 sayılı TVK m.5/IV, 5901 sayılı TVK m.16/III) buna örnek olarak gösterilebilir. 5901 sayılı TVK'nda ilgilinin istenci gerekmeksizin vatandaşlıkla ilişkisinin kesilebileceği durumlar olarak belirlediğimiz evlilik dışı birleşmelerden olan çocuğun babasıyla düzgün soydanlıklı olması için açılan babalık davası sonucu, mahkemece çocuğun babasının dava açılan kişi olmadığına hükmedilmesi ya da soy bağının reddi kararına hükmedilmesine benzer bir neden, Sözleşme'de ilgilinin istenci gerekmeksizin vatandaşlıkla ilişkisinin kesilmesi nedenleri arasında özel olarak düzenlenmemiştir. Aynı şekilde evlât edinme yoluyla Türk vatandaşlığını kazanan çocuğa Türk vatandaşlığı kazandıran evlât edinme işlemindeki sakatlıklar nedeniyle çocuğun Türk vatandaşlığının istenci gerekmeksizin yitirmesine yönelik bir neden UİAS'ta bulunmamaktadır. Unutulmamalıdır ki UİAS, düzenlediği diğer konular yanında, vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesi konusunda standartlar belirlemektedir.

---

6 Sözleşme'nin İngilizce metni için bkz. http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw.htm, (30.1.2013). 3.10.1981 tarihinde yürürlüğe giren Sözleşmeyi, Türkiye, 11.6.1985 tarihinde onaylamıştır. 3232 sayılı Onay Kanunu için bkz. RG, 25 Haziran 1985, 18792. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine İlişkin İhtiyatî Protokol de 30.7.2002 tarih ve 4770 SK ile onaylanmıştır. Bkz. *RG*, 2 Ağustos 2002, 24834.

7 403 sayılı TVK için bkz.<https://www.nvi.gov.tr/.../403%20sayılı%20Türk%20Vatandaşlığı%20kanunu.doc>, (9.9.2018).

8 Bkz. Dn.12.

Sözleşme'de yer verilen vatandaşlıkla ilişkinin kesilme biçimlerine Vatandaşlık kanunlarında yer verilmemiş ise bu durum yerinde karşılanmalıdır. Örneğin, UİAS'ta yer alan ilgilinin istenci gerekmeksizin vatandaşlıkla ilişkinin kesilme sebebi olarak öngörülen "devletin hayatî çıkarlarına zarar verici eylemde bulunma"nın karşılığını oluşturan bir hüküm, 5901 sayılı TVK'da yer almamaktadır. 5901 sayılı TVK'nın kaybettirme sebepleri arasında, 403 sayılı TVK'da bir dönem kaybettirme ancak yürürlükte olduğu dönem boyunca çıkarma kurumunda neden olarak kullanılan "Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış güvenliği aleyhine faaliyette bulunmama" biçiminde bir nedene yer verilmemiştir.

Çıkarma kurumuna yer vermeyen düzenlemesiyle 5901 sayılı TVK, UİAS'tan farklı olsa da, ilgili lehine bir durum yaratmıştır. *Bu sevindirici bir gelişmedir*. Ancak kanun koyucunun çıkarmaya benzer nitelikte bir hükmü, 5901 sayılı TVK düzenlemesinde yeniden yer vermek istemesi halinde, bunun açık seçik olarak düzenlemesi, hem UİAS; hem de, Anayasa ile uyumun sağlanması bakımından önemlidir.

403 sayılı TVK'da "vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylem" adı altında ve UİAS'ta niteliğinde devletin "hayatî çıkarlarına zarar verici eylem" olarak düzenlenen, ilgilinin istenci gerekmeksizin vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesi sebebi, devletin menfaatlerinin korunmasına hizmet edecek ama ilgili bakımından ciddî tehlike oluşturabilecek niteliktedir. Bu nedenle, 403 sayılı TVK'da olduğu gibi, 5901 sayılı TVK'da idarenin takdirine geniş yeren veren bu kabil bir uygulamanın kaleme alınması çok önem taşımaktadır. 403 sayılı TVK'daki "çıkarma" kurumunun yeniden canlandırılması anlamına gelecek[9] herhangi bir düzenlemenin bundan sonra da yapılmaması gerektiği görüşündeyiz.

İlgilinin istencine bakılmaksızın vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesinde "yabancı devlet vatandaşlığının kazanılması"nın çeşitli devlet düzenlemelerinde artık terk edildiği görülmektedir. UİAS'ta ise gönüllü olarak yabancı devlet vatandaşlığının kazanılması, Sözleşen devletlerin iç hukuklarında ilgilinin istenci gerekmeksizin vatandaşlıkla ilişkisinin kesilme sebeplerinden biri olarak düzenlenmiştir (UİAS m.7/I-(a)).

9 1312

Türk Vatandaşlık Hukuku'nda izin almaksızın yabancı devlet vatandaşlığının kazanılması 1312 sayılı TVK'da[10] çıkarma (ıskat) nedeni olarak düzenlenmişken (1312 sayılı TVK m.9); bu sebep 403 sayılı TVK'da bir kaybettirme sebebi olarak öngörülmüş (403 sayılı TVK m.25/(a)); 5901 sayılı TVK'da ise bir kaybettirme sebebi alarak düzenlenmemiştir (5901 sayılı TVK m.29). 5901 sayılı TVK'da da bu neden terk edilmiştir. Bu nedenle 5901 sayılı TVK'nın yabancı devlet vatandaşlığının kazanılması nedenini vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesinde terk eden diğer devlet düzenlemelerine benzerlik gösterdiği söylenebilir. Ancak bu nedeni kabul eden 403 sayılı TVK'nın UİAS ile benzerlik gösterdiğini; 5901 sayılı TVK'da bu benzerliğin bulunmadığını söylemek olanaklıdır.

Aynı biçimde "ilgilinin uzun süre yurt dışında bulunması"nın vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesinde çeşitli devlet düzenlemelerinde terk edilmeye başlandığı söylenebilir. Türk Vatandaşlık Hukuku'nda vatandaşlık kanunlarımızda yurt dışında bulunup da Türkiye ile ilgi ve bağlılığını gösteren resmî temas ve işlemlerde bulunulmaması halinin zaman zaman çıkarma (ıskat); zaman zaman da kaybettirme nedeni olarak görüldüğünü söylemek olanaklıdır.[10] Örneğin 1312 sayılı TVK'da, yabancı ülkede ikamet ettiği halde, beş yıldan fazla kendisini Türk konsolosluklarına tescil ettirmeyen Türk vatandaşı hakkında çıkarma (ıskat) kararı verilebiliyordu (1312 sayılı TVK m.10/II son cümle).[11]

403 sayılı TVK'da ise iki kaybettirme nedeni, Türkiye ile ilgi ve bağlılığın Türkiye dışında yaşayan Türk vatandaşları bakımından da arandığını gösterir. Bu hükümlerden ilki, sonradan Türk vatandaşlığını kazanan Türk vatandaşları bakımından getirilmiştir (403 sayılı TVK m.25/(f)). İkincisi ise çok uyruklu Türk vatandaşlarını ilgilendirir (403 sayılı TVK m.25/(h)). Her iki hükümde de, "kesintisiz olarak en az yedi yıl Türkiye dışında oturan ve Türkiye ile ilgisini ve bağlılığını

---

10 sayılı TVK için bkz. https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/kanunlar_kararlar/kanuntbmmc006/ kanuntbmmc006/kanuntbmmc00601312.pdf, (9.9.2018).

11 Bkz. 1312 sayılı TVK.
403 sayılı TVK'daki "Türkiye Cumhuriyeti'nin iç ve dış güvenliği aleyhine faaliyette bulunanlar" hakkındaki çıkarmaya ilişkin düzenlemesi, idareye çok geniş yetki vermektedir. Bu biçimdeki düzenlemeler, Kanımızca Anayasa'da yer alan vatandaşlığın kanuniliği ilkesini (1982 Any. m.66/III) temelinden sarsacak niteliktedir.

kesmediğine ve Türk vatandaşlığını muhafaza ettiğine delalet edecek resmî temas ve işlemlerde bulunmama", bir kaybettirme sebebi olarak düzenlenmiştir. 5901 sayılı TVK'da bu sebeplere yer verilmemiştir. Bu nedenle 403 sayılı TVK'nın UİAS ile benzerlik gösterdiğini 5901 sayılı TVK'da bu benzerliğin bulunmadığını görmek olanaklıdır.

UİAS'ta, ülke dışında mutaden sakin vatandaş ile uyrukluk bağıyla bağlı bulunduğu millî devleti arasında gerçek bağın bulunmaması, Sözleşen devletlerin vatandaşlıkla ilişki kesilmesine yönelik nedenlerden biri olarak düzenlenmiştir (m.7/I-e). Bu açıdan bakıldığında, 403 sayılı TVK'nın UİAS ile uyumlu; Türkiye ile ilgi ve bağlılığın kesilmesini bir kaybettirme sebebi olarak düzenlemeyen 5901 sayılı TVK'nın UİAS ile benzerlik göstermediğini ancak diğer devlet düzenlemeleriyle uyumlu olduğu söylenebilir. Vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesi, bazı durumlarda, vatandaş ile devlet arasındaki gerçek bağın varlığı ya da yokluğuna bağlı olarak değil; vatandaşın yaptığı davranışlara yönelik bir yaptırım niteliği taşımaktadır. Bu davranışlar, "yabancı bir devletin askerî hizmetinde bulunma", "yabancı devletin askerlik dışında kamu ya da özel hizmetinde bulunma" olabileceği gibi, "ilgilinin bulunduğu devlette askerlik hizmetini yapmaması" ya da ilgilinin yaptığı davranışların "vatandaşlık bağıyla bağlı bulunduğu devletin hayatî çıkarlarına zarar verdiği kabul edilen durumlar" olabilir. UİAS'ta ilgilinin uyrukluk bağıyla bağlı olduğu devletin "hayatî çıkarlarına ciddî şekilde tehlikeye atacak davranışlarda bulunma"sını bir vatandaşlıktan yoksun bırakma sebebi olarak düzenlemiştir (UİAS m.7/I-d). 403 sayılı TVK'da vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemler başlığı altında "kaybettirme" ve "çıkarma" olarak yer verilmiştir.

5901 sayılı TVK'da[12] ilgilinin istenci gerekmeksizin vatandaşlıkla ilişkisinin kesilme nedenleri ile yürürlükten kaldırılan 403 sayılı TVK'nın öngördüğü sebepler arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. 403 sayılı TVK ile Sözleşme arasında ilgilinin istencine bakılmaksızın vatandaşlıkla ilişkinin kesilme sebepleri açısından çok benzerlik bulunmaktadır. Bu benzerliğin UİAS'a uyum sağlamak amacıyla çıkarılan 5901 sayılı TVK'nın, ilgilinin istenci gerekmeksizin vatandaş-

[12] 5901 sayılı TVK için bkz. www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5901.pdf, (9.9.2018). 5901 sayılı TVK, Kanun nu.5901, Kabul t. 29.5.2009, RG. 12.6.2009, 27256.

lıkla ilişkisinin kesilmesinde öngörülen nedenler bakımından bulunduğu söylenemez. Vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesi, bazı durumlarda, vatandaş ile devlet arasındaki gerçek bağın varlığı ya da yokluğuna bağlı olarak değil; vatandaşın yaptığı davranışlara yönelik bir yaptırım niteliği taşımaktadır. Bu davranışlar, "yabancı bir devletin askerî hizmetinde bulunma", "yabancı devletin askerlik dışında kamu ya da özel hizmetinde bulunma" olabileceği gibi, "ilgilinin bulunduğu devlette askerlik hizmetini yapmaması" ya da ilgilinin yaptığı davranışların "vatandaşlık bağıyla bağlı bulunduğu devletin hayatî çıkarlarına zarar verdiği kabul edilen durumlar" olabilir.

5901 sayılı TVK'da ilgilinin istenci gerekmeksizin vatandaşlıkla ilişkisinin kesilme nedenleri bakımından ilgilinin vatansız kalma olasılığı bulunmaktadır. Şöyle ki, "vatandaşlığa alınma kararının iptali", "kaybettirme" ile "ilgiliye Türk vatandaşlığı kazandıran evliliğin butlanı" hallerinde ilgili vatansız kalabilir. Oysa UİAS'ta ilgilinin vatansız kalmaması düzenlenmiştir (UİAS m.7/III, 2.c). Sözleşme, yalnızca ilgilinin vatandaşlığa alınma sürecindeki yalan beyan ya da hileli davranışları nedeniyle vatandaşlıkla ilişkisinin kesilmesinde vatansız kalabileceğini öngörmektedir. 5901 TVK'da ilgilinin istenci gerekmeksizin vatandaşlıkla ilişkisinin kesilmesi hallerinden "vatandaşlığa alınma kararlarının iptali"nde ilgilinin vatansız kalabileceğine ilişkin hüküm UİAS'ta yer almaktadır (UİAS, m.7/III).Bu nedenle UİAS ile 5901 sayılı TVK arasında benzerlik bulunduğunu söylemek gerekir. Ancak 5901 sayılı TVK'da ilgilinin istenci gerekmeksizin vatandaşlıkla ilişkinin kesilme hallerinden "kaybettirme" ve "ilgiliye Türk vatandaşlığını kazandıran evliliğin butlanı" hallerinde ilgili vatansız kalabilmektedir. UİAS ile uyumun sağlanması gerekçesiyle çıkarılan 5901 sayılı TVK'da öngörülen ilgilinin istenci gerekmeksizin vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesi halleri bakımından da "ilgili vatansız kalmamak kaydıyla" biçiminde bir koşula yer verilmesi gereklidir. Aksi takdirde, UİAS ile uyumun sağlanması amacına, bir başka deyişle 5901 sayılı TVK'nın gerekçesine aykırılık oluşacaktır.

Kanımızca, 5901 sayılı TVK'nın UİAS hükümlerine uygunluğunun sağlanması açısından, vatansızlık sonucunu doğuran kaybettirmeyi düzenleyen 29.maddesi hükmünün başına "ilgili vatansız kalmamak kaydıyla" ibaresinin eklenmesi yerinde olacaktır. 5901 sayılı TVK'nın ilgilinin istenci gerekmeksizin vatandaşlıkla ilişkisinin kesilmesine

ilişkin hükümlerinin Anayasa'nın "vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemde bulunmadıkça vatandaşlıktan çıkarma kararı verilemez" biçiminde düzenlenen 66.maddesinin III. fıkrasıyla uyum içinde olmadığını düşünüyoruz. Kanımızca 5901 sayılı TVK, Anayasa'da yer alan "vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylem" kavramını somutlaştırmakta 403 sayılı TVK kadar başarılı olamamıştır. 403 sayılı TVK'da "vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylem" kavramı üst başlığında kaybettirme ve çıkarma kurumlarına yer vermiş; bu haliyle Anayasa'da yer alan "vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylem" kavramını somutlaştırmıştı.

5901 sayılı TVK'da vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylem kavramının somutlaştırılması konusunda öğretide birçok yorum yapılmakla birlikte bu kavram ile neyin kastedildiği 5901 sayılı TVK'dan açık olarak anlaşılamamaktadır. Kanımızca, 5901 sayılı TVK'da "çıkarma" kurumu kaldırıldığına ve çıkarma kararı verilenlerin Türk vatandaşlığını yeniden kazanmalarına ilişkin bir hüküm 5901 sayılı TVK'da bulunmadığına göre, 403 sayılı TVK döneminde haklarında kaybettirme kararı verilenlerde olduğu gibi 508, 5901 sayılı TVK'da da çıkarma yoluyla Türk vatandaşlığıyla ilişkisi kesilenler bakımından istemleri gerekmeksizin Türk vatandaşlığını kazanabilmelerine olanak sağlayan bir düzenleme öngörülmelidir. Bir başka ifadeyle, 403 sayılı TVK uyarınca vatandaşlıktan çıkarılmış olanlar hakkında, 5901 sayılı TVK'ya ek bir madde eklenebilir. Hüküm kanımızca "Bu Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihte, hayatta olanlar bakımından, 403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 26'inci maddesi uyarınca haklarında Bakanlar Kurulu'nca çıkarma kararı verilmiş olanların nüfus kütüklerindeki kayıtları müracaatlarına ve herhangi bir işleme gerek kalmaksızın İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nce canlandırılır" biçiminde kaleme alınabilir. Görüldüğü üzere bu olanaktan yararlanabilmek için ilgilinin sağ olması gerekir. Zira vatandaşlık, kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardandır. 5901 sayılı TVK uyarınca vatandaşlığın yeniden kazanılması için ilgilinin hayatta olması gerekir. Bu nedenle "Bu Kanun'un yürürlüğe girdiği tarihte hayatta olanlar" ibaresinin hükümde bulunması gerekir.[13]

[13] Haklarında 403 sayılı TVK m.25/(g) uyarınca vatandaşlığı kaybettirme kararı verilenler kanuna eklenen bir geçici madde (geçici m.3, Ek: 27.5.1992-3808/m.2) ile "403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 25'inci maddesinin (g) bendi uyarınca haklarında Bakanlar Kurulu'nca Türk vatandaşlığını kaybettirme kara-

I. Çeşitli Devlet Düzenlemelerinde Vatandaşlıkla İlişkinin Kesilmesi

1.Vatandaşlıktan Yoksun Bırakma Sebepleri

Türkiye'nin de içinde bulunduğu 33 ülkenin[14] Vatandaşlık Hukuku'nda vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesi hakkında hazırlanan raporda,[15] vatandaşlıkla ilişkisinin kesilmesinde kullanılan ölçütler, "devlet ile kişi arasında bir gerçek bir bağın kalmaması", "vatandaşın yaptığı eylemlerin yaptırımı olarak vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesi" ile "vatandaşlığa alınma sürecinde, vatandaşlığa alınma işleminin vatandaşlığa alınan kişinin hilesi neticesinde olması"dır. Bu ölçütlere dayalı olarak vatandaşlıkla ilişkisinin kesilme biçimlerinin ele alınması gerekir.

a) Devlet ile Kişi Arasında Gerçek Bağın Kalmaması

Vatandaşlık bağıyla bağlı olan kişi ile devlet arasında gerçek bir bağın kalmadığı düşüncesine dayanılarak öngörülen vatandaşlıkla ilişki kesilme biçimi, kişinin sahip olduğu ilk uyrukluğa ek olarak "başka bir devlet vatandaşlığının kazanılması hali" ile "vatandaşın yabancı bir ülkede bulunması" olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, bir kişinin gönüllü olarak yabancı devlet vatandaşlığını kazanması, devletle kişi arasındaki bağı, hangi koşullarda zayıflatıp bir ilişki kesilme biçimi halinde dönüştürdüğü ile kendi ülkesinin sınırları dışında yaşayan herkesin uyrukluk bağıyla bağlı olduğu devlet arasındaki ilişkinin zayıfladığı tartışılabilir.[16] Sahip olduğu devletin ülkesinden uzakta yaşayan çok sayıda vatandaş bulunmaktadır. Fakat bu kimselerin hepsinin söz konusu devletle bağını yitirdikleri söylenemez. Bu durumda bulunan çok sayıda kişinin etkilenmesini önlemek için va-

---

rı alınmış olanların nüfus kütüklerindeki kayıtları, müracaatlarına ve herhangi bir işleme gerek kalmaksızın İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nce canlandırılır", biçiminde bir hüküm sevk edilmişti.

14 Bu ülkeler, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Hırvatistan, Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Letonya, Lüksemburg, Malta, Moldova, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Türkiye ve Birleşik Krallıktır. Rapora konu 33 ülkenin hepsi AVS'ye taraf değildir; yalnızca 15 tanesi taraftır. Bunlar da AVS m.7 ve 8'e çekince koymuşlardır.

15 De Groot/Vink, s.47.

16 De Groot/Vink, s.47.

tandaşlık bağıyla bağlı olduğu ülkenin sınırları dışında doğan ilk ya da ikinci kuşak ile sınırlama getirmek tavsiye edilebilir. Kendi ülkesi ile gerçek bir bağa sahip olmadığı kesin olsa bile, içlerinde Türkiye'nin de bulunduğu birçok sayıda devlet, çok uzunca bir süre boyunca vatandaşlığını nakletmelerini önlemek için bu yolu tüm vatandaşlarına uygulamamaktadır.

b) Yabancı Devlet Vatandaşlığının Kazanılması

Birçok ülke, yabancı devlet vatandaşlığının kazanılması halinde, vatandaşlarına, vatandaşlığın terki olanağı getirmektedir. Bu, seçme hakkı da olabilir; çıkma hakkı da olabilir. Fakat bu olanak, herhangi bir devletle gerçek bağa sahip olmadan vatandaşlık kazanması uygulamasını önleyememektedir.[17] Vatandaşlıktan çıkma, normal koşullarda kişinin o devletle bağının artık gerçek bir bağının kalmadığının işaretidir. Ancak ayrıksı durumlarda çıkmaya rağmen gerçek bir bağ devam edebilir.

Kişinin sahip olduğu vatandaşlığa ek olarak başka bir devlet vatandaşlığını kazanmasının, kişinin sahip olduğu ilk vatandaşlık ilişkisini ortadan kaldırmasına yönelik ölçütün, vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesi bakımından kullanılmasının artık terk edilmeye başlandığı söylenebilir. Yukarıda anılan Rapor uyarınca incelenen 33 ülkenin 21'inde yabancı bir devlet vatandaşlığının gönüllü olarak kazanılmasının vatandaşlığın kanunen ya da yetkili makam kararıyla kaybı teşkil etmediği düzenlenmiştir.[18] Yabancı devlet vatandaşlığının gönüllü olarak kazanılması, 12 ülkede[19] sahip olunan vatandaşlıktan yoksun edilme nedeni olarak düzenlenmiştir. Bu ölçütü vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesi olarak kabul eden ülkelerin bazılarında, yabancı devlet vatandaşlığının kazanılması kanun yoluyla vatandaşlığın kaybı sonucunu doğururken; bazılarında yetkili makamın karar alması gerekmektedir. Almanya, Hollanda ve İspanya gibi bazı ülkelerde ise bu ölçütün

17 De Groot/Vink, s.13.

18 Bu ülkeler Belçika, Bulgaristan, Hırvatistan, Kıbrıs, Finlandiya, Fransa, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Malta, Moldova, Polonya, Portekiz, Romanya, Slovakya, İsveç, İsviçre, Türkiye ve Birleşik Krallıktır: De Groot/Vink, s.7.

19 Bu ülkeler Avusturya, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Almanya, İrlanda, Letonya, Litvanya, Hollanda, Norveç, Slovakya ve İspanya'dır: De Groot/Vink/Honohan, s.2.

uygulanabilmesinde önemli istisnalar öngörülmüştür. 1991'den 2010'a kadar yabancı devlet vatandaşlığının kazanılmasına bağlı kayıp halini düzenleyen devlet sayısı 17'den 12'ye düşmüştür. Bu durum, çok uyrukluğun artan bir şekilde kabulünün sonucudur.[20]

c) Vatandaşın Yabancı Ülkede Bulunması

Vatandaşın yabancı ülkede bulunması, 13 ülkede[21] kayıp nedeni olarak düzenlenmiştir. Bu ülke düzenlemeleri arasında bu sürecin usûlü (kaybın otomatik mi olacağı yoksa yetkili makam kararıyla mı olacağı), uygulanacağı kişiler (yalnızca çok uyruklu kişilere mi yoksa tüm uyruklara mı uygulanacağı), bu ölçütün uygulanması sonunda vatansızlık halinin doğup doğmayacağı, bu ölçütün uygulanacağı kişiler bakımından herhangi bir yaş limiti aranıp aranmayacağı, kaybın uygulanacağı kişilere bu süreci durdurma olanağı tanınıp tanınmaması bakımından ciddî farklılıklar vardır. "Yabancı ülkede bulunma"dan ne anlaşılacaktır? Bu ölçüt, daha önce o ülkede yaşamış ama göç etmiş vatandaşlara uygulanabileceği gibi; kan bağı yoluyla yabancı devlet vatandaşlığını kazanmış ama söz konusu devlette hiç yaşamamış vatandaşlara da uygulanabilir.

Günümüzde içinde Türkiye'nin de bulunduğu bazı ülkelerde,[22] yabancı devlet vatandaşlığının kazanılması ile vatandaşın yabancı ülkede bulunması bir kayıp nedeni değildir. Bu ölçütün kabul edilmediği ülkelerde, "yabancı ülkede uzun süre ikamet" ve "yabancı devlet vatandaşlığının kazanılması", kişi ile devlet arasındaki bağın ihlâli olarak yeterli nedenler olarak görülmemektedir. Bu ülkeler, ülkeyle çok az bağı kalmış kişilerin vatandaşlıklarını elde tutmak konusunda daha az ilgili görünmektedir.[23]

"Bir başka devlet vatandaşlığının gönüllü olarak kazanılması" ile "uzun süre yurt dışında ikamet"in vatandaşlıktan yoksun bırakma için yeterli nedenler oluşturmaması gerektiği savunulmaktadır. Bu

---

20 Bu ülkeler için bkz. De Groot/Vink/Honohan, s.5. 403 sayılı TVK'da yer alan bu hükme 5901 sayılı TVK'da yer verilmemiştir.

21 Belçika, Kıbrıs, Danimarka, Finlandiya, Fransa, İzlanda, İrlanda, Malta Hollanda, Norveç, İspanya, İsveç ve İsviçre'dir.

22 Bu devletler Bulgaristan, Yunanistan, Macaristan, İtalya, Moldova, Polonya, Romanya, Slovakya ve Türkiye'dir.

23 De Groot/Vink/Honohan, s.3.

görüşe göre, eğer bu nedenler kabul edilecekse, vatandaşlar arasında ayırım yapılarak yurt dışında yaşamayan vatandaşlara bu ölçütün uygulanmaması gerekir.[24] Ancak bu durumda da vatandaşlar arasında ayırım yapılması, Uyrukluğa İlişkin Avrupa Sözleşmesi'ne aykırılık teşkil etmektedir (m.5).

Türk Vatandaşlık Hukuku'nda vatandaşlık kanunlarımızda yurt dışında bulunup da Türkiye ile ilgi ve bağlılığını gösteren resmî temas ve işlemlerde bulunulmaması halinin zaman zaman ıskat; zaman zaman da kaybettirme nedeni olarak görüldüğünü söylemek olanaklıdır. Örneğin 1312 sayılı TVK'da, yabancı ülkede ikamet ettiği halde, beş yıldan fazla kendisini Türk konsolosluklarına tescil ettirmeyen Türk vatandaşı hakkında çıkarma (ıskat) kararı verilebiliyordu (1312 sayılı TVK m.10/II son cümle).

403 sayılı TVK'da ise iki kaybettirme nedeni, Türkiye ile ilgi ve bağlılığın Türkiye dışında yaşayan Türk vatandaşları bakımından da arandığını gösterir. Bu hükümlerden ilki, sonradan Türk vatandaşlığını kazanan Türk vatandaşları bakımından getirilmiştir (403 sayılı TVK m.25/(f)). İkincisi ise çok uyruklu Türk vatandaşlarını ilgilendirir (403 sayılı TVK m.25/(h)). Her iki hükümde de, "kesintisiz olarak en az yedi yıl Türkiye dışında oturan ve Türkiye ile ilgisini ve bağlılığını kesmediğine ve Türk vatandaşlığını muhafaza ettiğine delalet edecek resmî temas ve işlemlerde bulunmama", bir kaybettirme sebebi olarak düzenlenmiştir. Belirtmek gerekir ki, günümüzde yürürlükte olan 5901 sayılı TVK, Türkiye ile ilgi ve bağlılığın kesilmesini bir kaybettirme sebebi olarak düzenlememiştir.

2. Vatandaşın Yaptığı Eylemlerin Sonucu Olarak Vatandaşlıkla İlişkinin Kesilmesi

Vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesi, bazı durumlarda, vatandaş ile devlet arasındaki gerçek bağın varlığı ya da yokluğuna bağlı olarak değil; vatandaşın yaptığı davranışlara yönelik bir *yaptırım* niteliği taşımaktadır. Bu davranışlar, "yabancı bir devletin askerî hizmetinde bulunma", "yabancı devletin askerlik dışında kamu ya da özel hizmetinde bulunma" olabileceği gibi, "ilgilinin bulunduğu devlette askerlik

24 De Groot/Vink/Honohan, s.6.

hizmetini yapmaması" ya da ilgilinin yaptığı davranışların "vatandaşlık bağıyla bağlı bulunduğu devletin hayatî çıkarlarına zarar verdiği kabul edilen durumlar" (örneğin devlete ihanet ya da sadakatsizlik, vatandaşlık görevlerinin ihlâli)[25] olabilir. Bu davranışları yapan ilgili, vatandaşlıktan yoksun kılınmaktadır. Bu durumda ilgilinin, yaptığı davranışlarla, uyrukluk bağıyla bağlı bulunduğu devletle olan bağını *kastî olarak* kestiği düşünülebilir.[26]

Uyrukluğa İlişkin Avrupa Sözleşmesi, ilgilinin uyrukluk bağıyla bağlı olduğu devletin "hayatî çıkarlarına ciddî şekilde tehlikeye atacak davranışlarda bulunma"sını bağımsız bir vatandaşlıktan yoksun bırakma sebebi olarak düzenlemiştir (m.7/I-d). Sözleşmenin açıklayıcı Raporu'nda özellikle vatana ihanet ve söz konusu devletin hayatî çıkarlarına aykırı hareket örneği olarak yabancı devletin gizli servisinde çalışma sayılmış; ancak önemli sayılabilecek olsa da genel nitelikli bir kapsamda bazı suçlar sayılmamıştır.

Bu ölçüte dayanılarak vatandaşlıktan yoksun bırakma, Avrupa Birliği'ne bağlı 12 devlette[27] kabul edilmektedir. Bu devlet düzenlemelerine bakıldığında, daha ziyade genel ve bazı durumlarda müphem terimlerle karşılaşılmaktadır. Örneğin Yunanistan Vatandaşlık Kanunu'nda, "yabancı bir ülkede bulunan Yunan vatandaşı, Yunan vatandaşlığı ve Yunanistan'ın çıkarları aleyhine eylemlerde bulunduğu takdirde Yunan vatandaşlığını kaybeder" (m.17/I-b). İsveç Vatandaşlık Kanunu'nda, "İsviçre'de Adalet Bakanlığı'nın çok uyrukluğa sahip İsveç vatandaşının davranışının İsviçre'nin ününe ve çıkarlarına ciddî şekilde zarar vermesi halinde ilgiliyi İsveç vatandaşlığından yoksun bırakabileceği" düzenlenmiştir (m.48). Moldova Vatandaşlık Kanunu'nda, Uyrukluğa İlişkin Avrupa Sözleşmesi'ndeki hüküm olduğu gibi tekrarlanmıştır (m.23/I-c).

Uyrukluğa İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nde de düzenlenen bu kayıp halinin, bu nedenle vatandaşlığını yitiren kişilerin çocuklarına yönelik sonuçları olmasını kabul etmemiştir. Bir başka deyişle, bu kayıp sebe-

---

25 De Groot, G. R., Staatsangehörigkeitsrecht im Wandel: Eine rechtsvergleichende Studie über Erwerbs- und Verlustgründe der Staatsangehörigkeit [Nationality Law in Movement; A Legal Comparative Study of the Grounds for Acquisition and Loss of Nationality], Köln Heymanns, 1989, s.301.

26 De Groot/Vink, s.27.

27 Bu devletlerin listesi için bkz. De Groot/Vink, s.21-22, tablo 3.

biyle vatandaşlıktan yoksun edilen kişilerin çocuklarının sahip olduğu vatandaşlık, devlet ile bağının olmadığı anlamına gelmez. Sözleşme'ye göre, bu sebeple vatandaşlığın kaybı bir *yaptırım*dır ve gerçek bağın kaybına işaret eden bir olgu değildir.

Uyrukluğa İlişkin Avrupa Sözleşmesi, bazı devlet düzenlemelerinde devletin hayatî çıkarlarına aykırı hareket olarak kabul edilen ilgilinin yabancı bir devletin askerî hizmetinde bulunması halini bağımsız bir biçimde bir yoksun kılma nedeni olarak düzenlemiştir (m.7/I-c). Bu nedenle bu yoksun kılma halini ayrı bir başlıkta incelemeyi uygun görüyoruz.

a) Yabancı Devlet Hizmetinde Bulunma

Uyrukluğa İlişkin Avrupa Sözleşmesi, ilgilinin "gönüllü olarak yabancı bir askerî güçte hizmette bulunması" halinde ilgilinin vatandaşlıktan yoksun bırakılmasına olanak tanımaktadır (m.7/I-c). Yabancı bir askerî güçte gönüllü hizmetlikten ne anlaşılacağı konusunda Sözleşme'nin Açıklayıcı Raporu'nda[28], bu hizmeti ilgilinin bir başka devletin resmî ordusunda olsun-olmasın yerine getirmesinin önemli olmadığı açıklanmıştır. Bir başka ifadeyle hüküm, yabancı devletin askerî hizmetinde olup olmadığına bakılmaksızın yabancı bir askerî güçte gönüllü olarak hizmeti kapsamaktadır.

Bazı devletlerde vatandaşın yabancı devletin askerî hizmetinde gönüllü olarak bulunması ya da yabancı bir devletin askerî olmayan hizmetinde bulunması vatandaşlıktan yoksun bırakma nedeni olarak düzenlenmiştir. Avusturya, Almanya, İspanya savaş halinde bulunulması halinde Hollanda'da vatandaşın gönüllü olarak başka bir devletin askerî hizmetinde bulunması otomatik bir kayıp sebebi olarak düzenlenmiştir. Estonya, Fransa, Letonya, Litvanya ve Moldova'da bu sebebe dayanılarak vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesi yetkili makam kararıyla gerçekleşen bir kayıp hali olarak düzenlenmiştir. Avusturya, Danimarka, Estonya, Fransa, Yunanistan, İtalya, Slovenya ve Türkiye'de ise yabancı devletin kamu hizmetlerinde bulunma ilgilinin istemi gerekmeksizin vatandaşlıkla ilişkisinin kesildiği bir kayıp hali-

[28] Sözleşme'nin Açıklayıcı Raporu için bkz. Explanatory Report on Convention of European Nationality, www.coe.int, (7.4.2015).

dir.[29] Bu ölçütlere dayanılarak vatandaşlıkla ilişkinin kesilme, yetkili makamların geniş takdirine yer bıraktığı için sorunlu olmakla birlikte, bu hükümlerin çok sıklıkla uygulanmadığı görülmektedir.

Vatandaşın yaptığı hareketlerin vatandaşlık bağıyla bağlı olduğu devletin menfaatlerine ciddî şekilde zarar vermesi nedeniyle kayıp hali, incelediğimiz Rapor'da incelenen 33 ülkenin 14'ünün Vatandaşlık Hukuku düzenlemesinde yer almaktadır.[30] Bu sebebe dayanarak vatandaşlıktan yoksun bırakma, 8 ülkede yalnızca müktesep vatandaşlara uygulanmaktadır. Bu hükümler, ulusal makamların geniş takdir yetkisi uygulamasına neden olmaktadır.

b) Vatandaşlığın Kazanılmasında Hile

Bir başka kayıp sebebi, vatandaşlığa alınmanın hile ya da yanlış bilgi neticesinde gerçekleşmiş olmasıdır. Devletlerin ilgilinin istemine bakılmaksızın vatandaşlıkla ilişkisinin kesilmesi hali olarak, bu ölçütü artan ölçüde kabul etmeye başladıkları söylenebilir. İncelediğimiz Rapor'da incelenen 33 ülkenin 26'sında[31] ilgili kişi sonuçta, Fransa ve Lüksemburg dışında, vatansız kalacak olsa bile "kanun yoluyla kayıp" başlığı altında vatandaşlığa alınma kararının hile yoluyla yapılması durumunda bu düzenlemeye yer verdiği görülmektedir.[32]

Vatandaşlık hile yapılarak kazanılmışsa, bu kararın iptal edilmesi gerekir. Bu yolda en tehlikeli durum, vatandaşlığa alınma kararından çok uzun zaman geçmesinden sonra bu kararın iptal edilmesidir. Çünkü kişinin vatandaşlığa alındığı tarihten itibaren geçen süre içerisinde, kişi ile devlet arasında ciddî bir bağ meydana gelmiş olabilir. Bu nedenle, bu konuda bir süre kısıtlaması getirilmektedir.

Uyrukluğa İlişkin Avrupa Sözleşmesi, kişinin vatansız kalması sonucunu doğuracak olsa bile, bu ilişki kesme sebebini düzenlemiştir (m.7/I-b). Uyrukluğa İlişkin Avrupa Sözleşmesi, bu sebebe dayanıla-

29 De Groot/Vink/Honohan, s.3.

30 Bu kayıp sebebinin düzenlendiği 7 ülkede, bu sebebin uygulanarak vatansızlık sonucunun ortaya çıkmasına yönelik hüküm bulunmamaktadır.

31 Yalnızca 7 ülkede vatandaşlığa alınma sürecinde yapılan hilenin vatandaşlıktan yoksun bırakma nedeni olduğuna ilişkin bir hüküm düzenlenmemiştir. Bu ülkeler Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti, İzlanda, İtalya, Polonya, Slovakya ve İsveç'tir.

32 De Groot/Vink/Honohan, s.3.

rak ilgilinin vatandaşlığından yoksun bırakılmasında herhangi bir süre sınırı öngörmemektedir. Oysa ilgili, vatandaşlığa alınma kararından hile nedeniyle vatandaşlığa alınma kararı iptal edilinceye kadar o devletle gerçek ve etkili bir bağ kurmuş olabilir. Bu nedenle belli bir zaman limitinin göz önünde bulundurulması tavsiye edilmektedir.[33] Çünkü vatandaşlığa alınma sürecinde ilgilinin vatandaşlığa alınmasının hile yoluyla gerçekleşmesini bir vatandaşlıktan yoksun bırakma nedeni olarak düzenleyen devletlerde, bir zaman limiti konulmuştur. Ancak bu süre değişkenlik göstermektedir. Örneğin bu süre, Fransa'da 1-2 yıl iken, İspanya'da 15 yıl olarak belirlenmiştir. Bu nedenle Sözleşme'de vatandaşlığın kazanılmasında aranan en fazla 10 yıllık ikamet süresinin aranmasında olduğu gibi, burada da 10 yıllık sürenin getirilmesi tavsiye edilmektedir.[34] Sözleşme, bu sebebe dayanılarak vatandaşlıktan yoksun bırakılmanın ilgilinin yakınlarına (küçük çocukların erginlik yaşına kadar) etki doğurabileceğini kabul etmektedir.

Türk Hukukunda hem 403 sayılı TVK'da (403 sayılı TVK m.24), hem de 5901 sayılı TVK'da (m.31), "vatandaşlığa alınma kararının iptali" olarak düzenlenen bu kurum neredeyse cezaî bir nitelik taşımaktadır. Bununla birlikte, ilgilinin yakınlarına da etki edebileceği düzenlenmiştir (403 sayılı TVK m.33/I; 5901 sayılı TVK m.31/I). Ayrıca, 403 sayılı TVK'da iptal kararının verilebilmesi için 5 yıllık süre öngörülmüşken (403 sayılı TVK m.24/II); 5901 sayılı TVK'da bu kabil bir süre öngörülmemiştir (5901 sayılı TVK m.31).

c) Ailevî Bağların Yitirilmesine Bağlı Vatandaşlıkla İlişkinin Kesilmesi

Uyrukluğa İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nde, ailevî ilişkilerin kaybına bağlı olarak vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesi öngörülmektedir (m.7/I-f ve m.7/I-g). Bu hükümlere göre,

"f- Çocuğun küçüklüğü sırasında Taraf Devletin uyrukluğunun *ex lege* kazanılması için iç hukukça belirlenmiş koşulların yerine getirilmediğinin saptanması,

g- Çocuğun evlât edinilmesi halinde çocuğu evlât edinen çiftin

33 Groot/Vink, s.15.
34 Groot/Vink, s.15.

veya evlât edinenlerden birinin uyrukluğunu kazanması ya da o uyrukluğa sahip bulunması",

vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesinde kabul edilen ölçütlerdir.

Sözleşme'nin 7.maddesine göre, "Yabancı bir askerî kuvvette kendi isteği ile hizmette bulunmak" ve "mutad olarak ülke dışında ikamet eden bir uyrukla taraf devlet arasında gerçek bağın yokluğu" dışında, ana-babası uyrukluğunu yitirmiş olan çocukların da uyrukluğunu yitirmesine yol açan düzenlemeler yapabilir. Ancak ana babadan birinin uyrukluğunu muhafaza etmesi halinde çocuk uyrukluğu yitirmez (m.7/II).

Sözleşme'ye göre bu ölçüt uygulanarak ilgilinin vatandaşlıkla ilişkisinin kesilmesi halinde vatansızlık sonucunun doğması arzulanmamıştır. Bu ölçütün Avrupa Birliği'ne üye dokuz ülkenin[35] hukuk düzenlemesinde açıkça zikredildiği görülmektedir. Sözleşme vatansızlık sonucunun doğmamasını öngörmüşken; ölçütün uygulandığı ülkelerin hepsinde, ilgiliyi vatansızlığa karşı koruyacak açık hükümler öngörülmemiştir. Bu ülkeler arasında da ayırım yapılabilir. Belçika, Lüksemburg, Hollanda ve İsviçre'de iç hukuk yolunda öngörülen ön koşulların gerçekleşmesine dayanılarak kanun yoluyla kazanılan vatandaşlık süreci tamamlanmamışsa, söz konusu kişinin otomatik olarak artık bir vatandaş olmadığı varsayılır. Almanya, Moldova ve Norveç'te söz konusu devletin hiç vatandaşı olmadığına işaret eden iptal edilme (*nullification*) prosedürü öngörülmüştür.

3. Vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesinin ilgilinin yakınlarına etkisi

Vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesi vatandaşlığa alınma işleminin iptali neticesinde gerçekleşmişse, ilgilinin vatandaşlığının kaybı çocukları da vatansız kılabilir. Eğer hile üzerinden çok uzun bir zaman geçtikten sonra fark edilmişse ve çocuklar hileyi yapan kişinin vatandaşlığa alınmasından sonra doğmuşsa bu kayıp sebebi oldukça sorunludur.

---

35 Belçika, Finlandiya, Almanya, İtalya, Lüksemburg, Moldova, Hollanda, Norveç, Romanya ve İsviçre'de evlât edinme ve ebeveynlik ilişkisinin iptali halinde vatandaşlık ilişkinin sona ermesine ilişkin hükümler sevk edilmiştir.

Vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesi vatandaşlıktan yoksun bırakılan anne-babanın vatandaşlık bağıyla bağlı olduğu devletle arasında gerçek bir bağın yokluğu sebebine dayanıyorsa onların çocuklarının da bu bağa sahip olmadığı kabul edilebilir bir varsayımdır.

Çocukların vatandaşlığı ebeveynlerinden ne kadar etkilenecektir? Ebeveynlere uygulanacak cezaî bir yaptırım neticesinde, çocukların da ebeveynleri gibi vatandaşlığını kaybetmesi kabul edilebilir bir durum değildir. Ebeveynler çocukları temsil yetkisi bağlamında onların vatandaşlıklarının kaybı neticesi doğuracak eylemler yapabilirler mi? Bunun için birçok devlette mahkemenin onayına gerek vardır. Birçok ülkede çocuklar ebeveynlerinin eylemleriyle vatandaşlıklarını kaybetmemektedir. Az sayıda ülkenin hukukundaki düzenlemelere göre, çocukları temsilen ana babanın eylemi ya da çocuğun sorması gerekmektedir. Ayrıca vatandaşlığını kaybeden çocuğa, ergin olduktan sonra tekrar kaybettiği vatandaşlığı yeniden kazanabilme olanağı getirilmiştir.

Uyrukluğa İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nin 7.maddesinde iki tür kayıp hali düzenlemiştir. Fakat Sözleşme, söz konusu kişinin çocukları hakkında hüküm getirmemiştir. Ebeveynlerin günahlarının onların çocukları bakımından sonuç doğurmaması gerektiği önerilmektedir. Sözleşme'ye göre bu sebeplerle vatandaşlığın kaybı, bu çocukların söz konusu ülkeyle gerçek bağının artık kalmadığına işaret etmez. Bu yaklaşım, söz konusu kayıp sebeplerinin gerçek bağın kaybına işaret edecek bir olgu olarak değil; bir *yaptırım* olarak görülmesinin altını çizmektedir.

Ayrıca, Sözleşme'de çocuğun küçüklüğü sırasında denilmesine rağmen, bazı ülkelerde yaş limiti konulmuş; bazı ülkelerde bu süreç 18 yaşına kadar uzatılmış, bazılarında ise doğumdan başlayarak etki doğurabileceği kabul edilmiştir.[36]

Bu ölçüt bir anlamda bir dönem 403 sayılı TVK'da düzenlenen "şarta bağlı vatandaşlık" olarak düşünülebilir. Uyrukluğa İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nde öngörülen şarta bağlı vatandaşlığın kaybından maksat, vatandaşlığa alınma için gerekli şartları taşımayan kişilerin vatandaşlıklarını kaybetmeleridir. Bu husus, özellikle Almanya'da görülmektedir.[37]

---

36 Ölçütün kullanıldığı ülkelerdeki farklılıklar hakkında bkz. De Groot/Wink, (Trends), s.32-34.

37 Yabancı anne babalarının vatandaşlığını doğum yeri ilkesine bağlı olarak kazanan çocuklar, ancak diğer vatandaşlığından 18 ve 23 yaşları arasında bırakırlarsa Al-

II. BÖLÜM TÜRK VATANDAŞLIĞIYLA İLİŞKİNİN KESİLMESİ

Vatandaşlıkla ilişkisinin kesilmesi konusunda vatandaşlığın kazanılmasında olduğu gibi yerleşmiş ilkeler mevcut değildir. Örneğin vatandaşlığın kazanılması konusunda yer alan "kan esası" veya "toprak esası" gibi müesseselere vatandaşlığın kaybı alanında rastlanılmadığı gibi; vatandaşlığın kaybı nedenleri konusunda da görüş birliği bulunmamaktadır.[38] Özellikle ilgilinin istemi gerekmeksizin Türk vatandaşlığıyla ilişkisinin kesilmesi vatandaşlık kanunlarımızda farklı ölçütlere göre belirlenmiştir. Bu konuda genel çerçeveye ilişkin olarak Anayasalarımız da farklı hükümler içermektedir. İlk olarak konumuzu Anayasalarımız düzeyinde; ardından vatandaşlık kanunlarımız bakımından ele alacağız.

I. Anayasalar Düzeyinde Konunun Ele Alınması

Kişiyi Devlete bağlayan siyasal ve hukuksal bir bağ olan vatandaşlık bağının, Devletin tek taraflı iradesi ile ortadan kaldırılması, çeşitli ülkelerin anayasalarında düzenlenmiş bir konudur.[39] "Bu anayasaların bir kısmı vatandaşlığın yitirilme koşullarının yasama organı tarafından çıkarılacak kanunlarla düzenlenmesini öngörmüşler; yürütme organınca vatandaşlığın yitirilme nedenlerinin yaratılmasını engellemeyi yeterli bir güvence saymışlardır.[40] Anayasaların diğer bir kısmı, özellikle yeni anayasalar, bu güvence ile yetinmemişler, yasama organının vatandaşlığın yitirilmesine ilişkin kanun çıkarma yetkisine bir takım sınırlamalar getirmişlerdir.[41]

Kanun-u Esasi,[42] 8.maddesinde "Osmanlı sıfatının kanunla saptanmış olan kurallara göre yitirileceğini" hükme bağlamıştır.

"Teşkilatı Esasiye Kanunu" olarak da anılan ilk anayasamız 1921 Anayasası,[43] vatandaşlığın kazanılması veya vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesine ilişkin herhangi bir hüküm içermemektedir.

---

man vatandaşı olarak kalmaya devam edebilirler.

38 Göğer, (Vatandaşlık), s.118.

39 Çeşitli anayasalarda konunun ele alınışı bakımından bkz. Fişek, H.; "Vatandaşlığa Alınmanın İptali", Prof. Osman Fazıl Berki'ye Armağan, Ankara 1977, s.373, (İptal).

40 Bu anayasalar için bkz. Fişek, (İptal), s.373, dn.2.

41 Bu anayasal düzenlemelere örnek olarak bkz. Fişek, (İptal), s.373, dn.3.

42 İ. Unat, Türk Vatandaşlık Hukuku (Metinler-Mahkeme Kararları), AÜSBF Yayınları, Ankara 1966, s.14, (Metinler).

43 20.1.1337 (1921) tarih ve 85 SK, Düstür, III. Tertip, Cilt I, s.196.

1924 Anayasası'nda,[44] "Türklük sıfatı kanunen muayyen olan hallerde izale edilir" (Türklük sıfatının kaybı kanunda yazılı hallerde olur) (m.88/son) hükmü yer almaktadır.

1961 Anayasası'nda,[45] vatandaşlık 54. maddede düzenlenmiştir. Vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesine yönelik olarak üç fıkra sevk edilmiştir. Bu hükümlere göre, bunlardan ilki "vatandaşlığın kanuniliği"[46] olarak adlandırılan ilke olup, Anayasa'da "vatandaşlık, kanunun gösterdiği şartlarla kazanılır ve ancak kanunda belirtilen hallerde kaybedilir" (m. 54/III) olarak formüle edilmiştir. Bu ilke uyarınca vatandaşlığın kazanılması ve sona ermesi şartlarının "kanun" adı verilen tasarrufla düzenlenmesi icap eder.[47]

Vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesine yönelik diğer ilke, "hiçbir Türk, vatana bağlılıkla bağdaşmayan eylemde bulunmadıkça, vatandaşlıktan çıkarılamaz" (m.54/IV), şeklindedir. Hükümde yer alan "vatana bağdaşmayan eylem" ifadesinden ne anlaşılacağı ileride ayrıca üzerinde durulacaktır

Bir başka temel ilke, yargı güvencesini içermektedir. Bu hükme göre, "vatandaşlıktan çıkarma ile ilgili karar ve işlemlere karşı yargı yolu kapatılamaz" (m.54/V).

Vatandaşlık konusu, 1982 Anayasası'nın 66. maddesinde düzenlenmiştir. 1982 Anayasası'nın vatandaşlığın kaybına ilişkin hükümleri, yukarıda metni verilen 1961 Anayasası hükümleri ile aynıdır.

II. Vatandaşlık Kanunlarımızda Türk Vatandaşlığıyla İlişkinin Kesilmesi

1. 1869 Tâbiiyeti Osmaniye Kanunnamesi[48]

1869 Tâbiiyeti Osmaniye Kanunnamesi (TOK), Osmanlı'da vatandaşlığa dair ilk hukuksal metin olup İslam dünyasında din ilkelerinden bağımsız ilk uyrukluk düzenlemesidir.[49]

---

44 20.4.1924 tarih ve 491 SK, Düstur, Cilt 26, s.170.

45 9.7.1961 tarih ve 334 SK, RG, 20 Temmuz 1961, 10859.

46 T. Turhan/F. B. Tanrıbilir, Vatandaşlık Hukuku Ders Notları, Yetkin Yayınları, Ankara 2010, s.40; Vahit Doğan, Türk Vatandaşlık Hukuku, Ankara 12.Bası, s.23; Güngör, (Vatandaşlık), s.48.

47 Turhan/Tanrıbilir, s. 40.

48 11.1.1869 tarih ve 1044 Tâbiiyeti Osmaniye Kanunnamesi için bkz. Düstur, Tertip I, Cilt I, s.16.

49 Rona Aybay/Nimet Özbek, Türk Vatandaşlık Hukuku, İstanbul Bilgi Üniversitesi

Bununla birlikte, Türk vatandaşlığı ile ilişki kesilmesi bakımından TOK öncesi dönem bakımından açık ve kesin bir kural bulunduğu zannedilmemelidir. Osmanlı'da izin almadan yabancı devlet vatandaşlığını kazananların, yabancı devlet vatandaşlığının arkasına saklanarak hiçbir yükümü yerine getirmemesinin önüne geçilmek istenmiştir. "Osmanlı devleti, izin almadan yabancı devlet vatandaşlığı kazananların sınır dışı edilmelerini; ikametgâhlarını yurt dışına götürmelerini ve emlâk edinmelerinin önlenmesini öngörmüştür".[50]

TOK'ta bir kişinin Osmanlı tâbiiyetiyle ilişkisinin kesilmesinin, "bir Osmanlı kadınının yabancıyla evlenmesi", "çıkma" ve "ıskat" yoluyla gerçekleşmekte olduğu söylenebilir[51].

A) Evlenme

TOK'a göre, yabancıyla evlenen Osmanlı kadını, Osmanlı uyrukluğunu yitirmekte; ancak kadına yabancı kocasının ölümü üzerine Osmanlı uyrukluğuna dönebilme olanağı tanınmaktadır.[52] (TOK m.7). Bu düzenlemeye göre, "Tebaa-i Devleti-Aliyyeden iken ecnebî ile tezevvüç eden kadın, zevcinin vefatı tarihinden üç sene zarfında istida ederse tâbiiyet-i asliyesine ric'at edebilir" (TOK m.7/I). Bu hükümle, Osmanlı uyrukluğundayken yabancı ile evlenen kadın, eşinin ölmesinden üç sene geçerse aslî (Osmanlı) uyrukluğuna dönebilir.

Yabancıyla evlenmenin Osmanlı vatandaşlığına etkisine yönelik bu düzenlemeye 1312 sayılı TVK'da yer verilmediğini ve 403 sayılı TVK'da ise sınırlı bir şekilde yer verildiğini söylemek olanaklıdır.[53]

Yayınları, İstanbul 2015,s.61.

50 Göğer, (Vatandaşlık), s.105.

51 O. F. Berki, "Yetkili Makam Kararıyla Türk Vatandaşlığının Kaybı", *AÜHFD*, 1970, s.117, (Kayıp). Aksi yönde, TOK'ta ilişki kesilme biçimlerinin çıkma ve ıskatla sınırlı olduğu yolunda bkz. Göğer, (Vatandaşlık), s.106.

52 R. Aybay, Kadının Uyrukluğu Üzerinde Evlenmenin Etkisi, AÜSBF Yayını, Ankara 1980, s.65, (Evlenme).

53 "TOK ile 1928 [yılında çıkarılan] TVK, vatandaşlığın kaybı konusunda iki halde birleşmekte, buna mukabil evvelki kamanda hiyar hakkı ile vatandaşlığın kaybı mümkün değil iken; ikincisinde bunun mümkün olduğu, ikinci kanunda evlenme ile vatandaşlığın kaybı mümkün değil iken, birinci kanunda bunun mümkün olduğu müşahade edilmektedir": Berki, (Kayıp), s.118.

B) Çıkma

İzinle yabancı devlet vatandaşlığının kazanılarak Osmanlı tâbiiyetinden çıkma, Kanun'un 5. maddesinde düzenlenmiştir. Bu hükme göre, "Tebayı Saltanat-ı Seniyyeden *mezunen* tâbiiyet-i ecnebîyeye giren eşhas tebdil-i tâbiiyet ettikleri tarihten itibaren ecnebî sıfatında tutulup haklarında ol-veçhile muamele olunur. Fakat Devlet-i Aliyyeden *mezun olmaksızın* tâbiiyet-i ecnebîyeye girer ise işbu tâbiiyet-i cedidesi keenlemyekûn ve kendisi kamekân teba-yı Devlet-i Aliyyeden addolunup kâffe-i hususatta tebaa-yı Devlet-i Aliyye hakkında olunan muamelenin aynı icra kılınacaktır. Her halde tebaa-yı Devlet-i Aliyyeden bir şahsın terk-i tâbiiyet etmesi mutlaka İrade-i Seniyye üzerine verilecek bir senede muallâk olacaktır".

İznin verilmesini sağlayacak etkenlere ve koşullara ilişkin hiçbir şart, TOK'da yer almamaktadır.[54] Hükmün son cümlesi, bu hususta icra organlarının takdir hakkına sahip olduğunu gösterir.[55]

İzin alarak yabancı devlet vatandaşlığını kazanan kişi, yabancı statüsüne tâbi kılınmıştır. İzin almadan yabancı devlet vatandaşlığının kazanılması, aşağıda inceleneceği üzere bir ıskat (çıkarma) nedeni olarak düzenlenmiştir. Iskat halinde ise kişi, yalnızca yabancı muamelesine tâbi tutulmamakta; daha ağır sonuçlarla karşılaşmaktadır.

C) Iskat

TOK'ta ıskat halleri Kanunname'nin 6. maddesinde düzenlenmiştir. Bu hükme göre, "Saltanat-ı Seniye tarafından mezun olmaksızın diyar-ı ecnebîyede tebdil-i tâbiiyet eden veyahut bir ecnebî devletin hizmet-i askerîyesine giren şahsı, Devlet-i Aliyye isterse tâbiiyetinden ıskat edebilir ve bu makule tâbiiyeti ıskat olunan eşhasın Memalik-i Şâhaneye avdeti memnû olur".

Bu hükme göre, izin almaksızın yurt dışında yabancı devlet vatandaşlığının kazanılması ile yabancı devletin askerlik hizmetinde bulunulması, ıskat sebepleridir.

---

54 Göğer (Vatandaşlık), s.106; Fişek, H.; Türk Vatandaşlık Hukuku, Ankara 1959, s.112, (TVH).

55 Fişek, (TVH), s.112.

Hükmün orijinal hali bu şekilde iken daha sonra 5 Nisan 1916 tarihli bir zeyl[56] sonucu, "yabancı devletin askerlikten başka bir hizmetinde bulunma" hali ile "askerlik yükümlülüğünün yerine getirilmemesi" de bir ıskat nedeni olarak eklenmiştir.

Anılan Zeyl'e göre, "evvelâ Tebaa-i Osmaniyeden Memalik-i Osmaniyede bulundukları halde Hükûmat-ı mahalliyeye ve memalik-i ecnebîyede bulundukları halde Saltanat-ı Seniyye Sefaret veya Şehbederhanelerine tahriren ihbar-ı keyfiyet etmeksizin bir devlet-i ecnebîyenin *askerlikten gayrı bir hizmetine* bir-riza giren veyahut bâde-i ihbar kabul ettiği hizmetin tayin olunacak müddet zarfında terki için verilen emre imtisal eylemeyen eşhası dahi Devlet-i Aliyye isterse tâbiiyetinden ıskat edebilir".

Zeyl'de ayrıca, "askerlik yükümlülüğünün yerine getirilmemesi" de şu şekilde düzenlenmiştir: "Kezalik hal-i seferberîde hizmet-i mecbure-yi askerîyelerini ifa için vesait-i münasibe ile vâki olacak dâvet-i resmiyeye bilâ mazeret icabet eteyerek bakayada kalanlardan veya kıt'ayı mürettebelerine esna-i sevklerinde veya bir kıt'aya iltihaktan sonra firar edip meh-li kanuni zarfında avdet etmeyenlerden memalik-i ecnebîyeye firar ettikleri anlaşılıp da hilafını isbat edemeyen ve mezuniyet ve tebdil-i hava veya memuriyet suretiyle Memalik-i Osmaniye haricine azimet ettikleri halde müddeti hitamında bilâ mazeret avdet etmeyerek firarı hükmünde kalan rütb-ü askerîye eshabıyla mensubin ve mükellefin-i askerîyeyi Hükûmet-i Seniyye ister ise tâbiiyet-i Osmaniyeden ıskat eder".

Bu hükümle birlikte, aşağıda yer alan ıskat nedenleri kabul edilmiş bulunmaktadır:

- "izin almadan yabancı devlet vatandaşlığına girmek",
- "izin almadan yabancı devletin askerlikten başka hizmetinde bulunma ve bu hizmetin terki için yapılan duyuruya rağmen verilen süre içerisinde hizmeti bırakmama",
- "Seferberlik halinde, Osmanlı devletine karşı olan askerlik yü-

56 Anılan düzenleme için bkz. Unat, (Metinler), s.9-10.

kümlülüğünü yerine getirmeme". Bu haller de kendi içerisinde sınıflandırılabilir: "zorunlu askerlik hizmeti için yapılan çağrıya rağmen mazeret göstermeksizin bu hizmeti ifa etmeme", "askerlik hizmetini yapanların kıtalarına sevki sırasında ya da kıtalarına sevk edildikten sonra firar edip süresi içerisinde geri dönmeme", hava değişimi veya memuriyet nedeniyle Osmanlı Devleti dışına gönderilmiş olanların süresi bitiminde mazeret göstermeyerek geri dönmemesi" olarak sıralanabilir.

TOK'a göre vatandaşlıktan ıskat edilen kişi, sınır dışı edilmekte; memlekete girememekte ve emlâk edinmek olanağından yoksun kılınmaktadır. TOK m.6 hükmüne getirilen zeyle göre, "tabiiyetten ıskat olunan eşhasın Memalik-i Osmaniye'ye girmeleri memnûdur. Bu kabil eşhastan Memalik-i Osmaniye'de bulunmakta olanlar hükûmetçe hudut haricine çıkarılır".

TOK'un bu düzenlemesi, "kapitülasyonlardan edinilen tecrübelerin etkisi altında kalması" olarak değerlendirilmiştir.[57]

"Yabancı devletin askerlik hizmetinde bulunma" ile "izin almaksızın yabancı devlet vatandaşlığının kazanılması"nın, ıskat başlığında ilgilinin istemi gerekmeksizin vatandaşlıkla ilişkisinin kesilmesi nedeni olarak düzenlenmesinin TOK ile başladığını görmek olanaklıdır.

Ayrıca "askerlik yükümlülüğünü yerine getirmeme"nin bir ıskat nedeni sayılması ile 403 sayılı TVK'nın ilgilinin istemi gerekmeksizin Türk vatandaşlığıyla ilişkisinin kesilmesine ilişkin kaybettirmeye ilişkin düzenlemesinin de kaynağını buradan almakta olduğu söylenebilir.

2. 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu[58]

1312 sayılı TVK'ya göre ilgilinin Türk vatandaşlığıyla ilişkisinin

---

57 Kapitülasyonlardan edinilen tecrübelerin, aynı ölçüde olmamakla birlikte, 403 sayılı TVK ile 1312 sayılı TVK'yı da etkilediği yolunda bkz. Göğer, (Vatandaşlık), s.106.

58 23.5.1928 tarih ve 1312 SK, Düstur, Tertip III, Cilt 9, s.994. Anılan Kanun, 1 Ocak 1929'da yürürlüğe girmiştir. RG, 4 Haziran 1928. Kanun metni için bkz. Unat, (Metinler), s.111-115.

kesilmesi, "seçme hakkını kullanma yoluyla ayrılma ve rücu hakkı", "çıkma",[59] ve "ıskat" olarak düzenlenmiştir.[60]

Ayrılma, kişinin istenci ile Türk vatandaşlığıyla ilişkinin kesilme biçimidir. Bu yol, 1312 sayılı TVK'da toprak esasına göre Türk vatan-

---

59 Vatandaşlıktan çıkma, Kanun'un 7.maddesinde düzenlenmiştir. Bu hükme göre, "Türk vatandaşlığından çıkmak müsaade-i mahsusa istihsaline mütevakkıftır. İşbu müsaade vatandaşlıktan çıkacak olan kimsenin Dâhiliye Vekâletine müracaatı ve İcra Vekilleri Heyetinin kararıyla istihsal olunabilir. Askerî hizmet-i muvazzafasını ifa etmeyenlere bu müsaade verilemez". Kanun, vatandaşlıktan çıkma için ayrıntılı şartlar öngörmemiştir. Bu hükme göre, "vatandaşlıktan çıkma başvurusunda bulunacak ilgilinin Dışişleri Bakanlığı'na müracaat etmesi gerekir. Çıkma kararını vermeye yetkili makam Bakanlar Kurulu'dur. Askerlik hizmetini yapmayanlara bu izin verilmez". Türk hukukunda askerlik hizmeti yapmış olma şartının, Türk vatandaşlığından çıkmanın bir koşulu olarak aranmaya, bu Kanun ile başlandığını söylemek olanaklıdır. Bu şartın aranmasının nedeni, çıkma ile askerlik yükümlülüğünün yerine getirmemenin bir yol olarak kullanılmasının engellenmesidir. (Kanun'un "Muvazzaf askerlik hizmeti yapmamış olanlara Türk tabiiyetinden müsaade ile çıkma müessesesinin muvazzaf askerlik hizmetinden kaçmak için bir yol olarak kullanılmasını önlemektir": Fişek, (TVH), s.113. Aksi yönde bkz. Göğer, "askerlik hizmetini çıkma ile bağdaştırmak güçtür": Göğer, (Vatandaşlık), s.114). Kanun'un çıkmaya ilişkin hükmünde, ilgilinin "yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış ya da kazanabilecek durumda olması şartı" gibi şart aranmadığından, kişi vatansız da kalabilecektir. Öğretide Belgesay ve Berki, bu hükümde Bakanlar Kurulu'na tanınan takdir yetkisine ilişkin bir ölçüt teşkil etmek üzere ve Kanun'un 14.maddesinden yola çıkarak (Kanun'un 14.maddesinde, "hükümetin müsaadei mahsusası ile ecnebî bir devlet tabiiyetine giren Türkler" ifadesinin bu görüşü destekleyeceği yolunda O. F. Berki, "Türk Hukukunda Tabiiyetin Ziyaı", *AÜHFD*, 1953, Cilt 10, Sayı 1-4, s.437 (Ziyaı); Berki, (DHH), s.119) çıkma izni verilebilmesi için ilgilinin yabancı bir devlet vatandaşlığına sahip olması şartının da arandığını ileri sürmüşlerdir. Belgesay'a göre, "Hükümet diğer bir devlet tabiiyetini iktisap şartı ile, terki tabiiyet müsaadesini vermelidir. Aksi halde çifte tabiiyetli kimselerin çoğalması lazım gelecektir buna müsaade hukuku düvel ahkâmına muhaliftir": M. R. Belgesay, Türk Vatandaşlığı Kanunu Şerhi, İstanbul 1929, s. 23. Berki'ye göre, "Vekiller Heyeti, bahis mevzuu şahsa, yeni tabiiyet iktisap edebilmesi şartı ile bu müsaadeyi verirse, onun tabiiyetsiz olmasına mani ve bu suretle Devletler Hukukunda kabul olunan prensibe uygun hareket etmiş olur": O.F. Berki, Devletler Hususi Hukuku, Ankara 1959, (DHH), s.112. Bu nedenle Bakanlar Kurulu'nun vatandaşlıktan çıkma izni verirken kişinin vatansız kalmasını önlemesi gerektiği savunulmuştur:. Berki, "Kanun'un 7. maddesinde bu konuda bir sarahat mevcut değilse de, 14. maddede "hükümetin müsaade-i mahsusası ile ecnebî bir devlet tabiiyetine giren Türkler" denilmekte olmasına göre, müsaadenin yabancı bir devlet tabiiyetine girmek şartı ile verilmesi icap edildiği anlaşılmaktadır" görüşündedir: Berki, (DHH), s.112.

60 "TOK ile 1312 sayılı TVK, vatandaşlığın kaybı konusunda iki halde birleşmekte, buna mukabil evvelki kanunda hiyar hakkı ile vatandaşlığın kaybı mümkün değil iken ikincisinde bunun mümkün olduğu, ikinci kanunda evlenme ile vatandaşlığın kaybı mümkün değil iken, birinci kanunda bunun mümkün olduğu müşahade edilmektedir": Berki, (Ziyaı), s.118.

daşlığını kazananlar ile Türk vatandaşıyla evlenen yabancı kadınlara tanınmıştır. Ayrılma yoluyla Türk vatandaşlığıyla ilişkisi kesilmiş olan kişiler, bazı durumlarda ıskata ilişkin hükümlere tâbi kılındığından bu kurumları kısaca incelemek yerinde olacaktır.

A) Ayrılma

a) Toprak Esasına Göre Türk Vatandaşlığını Kazanmış Olanlar

1312 sayılı TVK, toprak esasına göre Türk vatandaşlığının kazanılmasını, sonraki vatandaşlık kanunlarımızın aksine, *mutlak olarak* ilgilinin doğumu olgusuna bağlamamıştır. Bir yabancının Türkiye'de doğan çocuğu, ergin olmasından itibaren üç yıl içinde başvurmak suretiyle, yetkili makam kararıyla Türk vatandaşlığını kazanabilmektedir. Kanun'a göre, "ecnebî ana ve babadan Türkiye'de doğmuş olup da Türkiye'de mukim bulunanlar Türk kanununa tevfikan sin-ni rüşte vusullerinden itibaren üç sene zarfında Türk vatandaşlığını talep ve İcra Vekilleri Heyeti kararıyla iktisap edebilirler" (1312 sayılı TVK m.3).

1312 sayılı TVK'nın "Türkiye'de Doğan Ecnebîlerin Çocukları" başlıklı dördüncü maddesine göre, "1 Kanunisani 1929 tarihinden itibaren Türkiye'de doğan ecnebînin Türkiye'de doğan çocuğu Türk'tür. Bu gibiler Türk kanununa göre sin-ni rüşte vardıktan sonra altı ay içinde ana veya babalarının tâbiiyetlerini ihtiyar edebilirler. Bu takdirde haklarında dokuzuncu madde tatbik olunur". Bu hükme göre, Türkiye'de doğan bir yabancının yine Türkiye'de doğan çocuğu, tarih sınırlaması şartıyla (Kanun'un yürürlüğe girdiği tarih olan 1 Ocak 1929 tarihinden itibaren), Türk olacaktır.

1312 sayılı TVK, bu hükmüyle, toprak esasına göre Türk vatandaşlığını kazanmış olan bu kategorideki kişilere, ergin olmalarından itibaren belli süre içinde kullanmaları kaydıyla, Türk vatandaşlığından seçme hakkını kullanma yoluyla "ayrılma" olanağı sunmaktadır. Bu yolun kullanılabilmesi belli şartlara bağlanmıştır. Bu yolu kullanabilecek olan kişilerin ana ya da babalarının da Türkiye'de doğmuş olması; ilgilinin de Türkiye'de doğmuş olmak nedeniyle Türk vatandaşlığını kazanmış olması; ilgilinin ergin olmasından başlayarak altı ay içinde bu yolu kullanması; ilgilinin ana ya da babasının vatandaşlığını kazanabilecek durumda olması gerekir. İlgili altı ay içinde bu

yolu kullanmazsa, çıkma hakkı yoluyla Türk vatandaşlığıyla ilişkisini kesme yoluna gidebilir.[61] Bu hüküm ile hem toprak esasına göre Türk vatandaşlığını hem de kan bağı esasına göre ana ya da babasının vatandaşlığını kazanmış, bir başka deyişle, çok uyruklu olmuş kişilerin bu durumuna son verme olanağı yaratılmıştır.[62]

1312 sayılı TVK'nın özgün halinde, ayrılma yoluyla Türk vatandaşlığıyla ilişkisi kesilmiş olan kişiler, 9.maddede düzenlenen ıskat hükümlerine tâbi tutulmuştur. Kanun'un kendisine tanınan hakkı kullanan ilgili, izin almaksızın kendi isteğiyle yabancı devlete vatandaşlığını (burada ana veya babanın sahip olduğu vatandaşlığı) kazanan kimselerden sayılarak hakkında ıskat kararı verilebilecek kişiler arasında sayılmıştır. Bu hüküm daha sonra değiştirilerek[63] ayrılma yoluyla Türk vatandaşlığından ilişkisi kesilenler, çıkma yoluyla Türk vatandaşlığının yitirilmesine ilişkin hükme tâbi kılınmıştır.[64]

b) Türk'le Evlenen Yabancı Kadınlar

1312 sayılı TVK'nda, evlenmenin kadının Türk vatandaşlığına etki etmeyeceği düzenlenmiştir (1312 sayılı TVK m.13). Bu hükme göre, "Türklerle evlenen yabancı kadınlar Türk olurlar. Yabancı ile evlenen Türk kadınları Türk kalırlar" (1312 sayılı TVK m.13/I-ilk cümle). Hükmün ikinci fıkrasına göre, "evlenme ile tâbiiyeti değişmiş olan sabık ecnebî kadınlar, Türk kocalarından herhangi bir sebeple evlilik halinin zevaliyle ayrıldıkları tarihten üç sene zarfında tâbiiyet asliyelerine rücû hakkını haizdirler".

Kanun, bu hükmüyle yabancı kadının Türk vatandaşı erkekle yaptığı evliliğin bitiminden sonra, kendi uyrukluğuna[65] geri dönebileceğini düzenlemiş bulunmaktadır. Hükümde, evlilik birliğinin sona erme çeşitleri[66] arasında bir fark gözetilmemiştir. Seçme hakkı, evlilik birliğinin sona ermesinden 3 yıl içinde kullanılmalıdır. Bu süre içinde kullanılmazsa, "müsaadei mahsusa" olarak adlandırılan vatandaşlık-

61 Berki, (Ziyaı), s.434; Fişek, (TVH), s.131.
62 Fişek, (TVH), s.130; Berki, (Ziyaı), s.435.
63 13 Nisan 1929 tarih ve 1414 sayılı Kanun ile değişik.
64 Fişek, (TVH), s.132.
65 "Bundan maksat, kadının evlenmekle kaybettiği tabiiyettir": Berki, (Ziyaı), s.435.
66 Evliliğin butlanı haline kadının kötü niyetli olmasıyla ilgili tartışmalar hakkında bkz. Fişek (TVH), s.134-137; Berki, (Ziyaı), s.436.

tan çıkma yoluyla Türk vatandaşlığıyla ilişkinin kesilmesi olanaklıdır[67]. Bu hüküm, kanımızca, aşağıda incelenecek olan 403 sayılı TVK m.19'un temelini teşkil etmektedir.

1312 sayılı TVK'ya göre, "yabancı ile evlenen Türk kadını Türk kalır" (1312 sayılı TVK m.13/II)[68]. Kanun'un uygulanmasına ilişkin Talimatname uyarınca, kadının nüfus kayıtlarına şerh düşülür[69]. Yabancıyla evlenen Türk kadını, 1312 sayılı TVK'nın çıkmaya ilişkin hükmü uyarınca vatandaşlıktan çıkabilir.[70]Yabancıyla evlenen Türk kadının Türk vatandaşlığıyla ilişkisinin kesilmesinde en önemli nokta, evlenme yoluyla kocasının vatandaşlığını kazanmasında istencinin rol oynayıp oynamadığıdır. Kadın, evlenme yoluyla kocasının uyrukluğunu otomatik olarak kazanıyorsa çifte uyruklu olacaktır. Fakat kadın, kocasının uyrukluğunu kendi isteğiyle kazanıyorsa vatandaşlıktan çıkarma (ıskat) tehlikesiyle karşı karşıya kalabilecektir.[71]

B) Iskat (Çıkarma)

Vatandaşlıktan çıkarma (ıskat) 1312 sayılı TVK'nın 9, 10 ve 11.maddelerinde düzenlenmiştir. Kanun, doğumla Türk vatandaşı olanlarla sonradan Türk vatandaşlığını kazanmış kişiler hakkındaki çıkarma sebeplerini ayrı ayrı düzenlemiştir.

Bütün vatandaşlar için ortak olan çıkarma nedenleri, 1312 sayılı TVK'nın 9 ve 10.maddelerinde düzenlenmiştir. Bunlar, "izin almadan yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmak", "yabancı bir orduda askerlik hizmetini ifa etmek", "yabancı bir devlet hizmetine girmek",

67 Berki, (Ziyaı), s.436; Fişek (TVH), s.137.

68 "Ecnebîlerle evlenen Türk kadınları Türk kalırlar". Bu hüküm, yabancıyla evlenmeyi uyrukluk yitirme nedeni olmaktan çıkarmıştır: Aybay, (Evlenme), s.78.

69 "1 Kânunusani (Ocak) 1929 tarihinde veya ondan sonra ecnebîlerle evlenecek olan Türk kadınları kemâkân (eskisi gibi) Türk vatandaşı olarak kalır. Ancak sicilli nüfus kayıtlarına ve hüviyet cüzdanlarına yalnız tebaa-i ecnebîyeden kim ile evlenmiş ise kocasının isim ve tabiiyet-i ecnebîyesi ve evlenme vukuatı şerh verilmekle iktifa olunur. Bu gibi kadınların nüfusça kayıtları terkin edilemez ve yedlerindeki hüviyet cüzdanları alınıp iptal edilmez ve kocalarına izafeten tabiiyet-i ecnebîyeyi iktisap etmiş oldukları hakkında hiç bir iddia kanunen mesmu olmaz (dinlemez; ileri sürülemez)": 1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun tatbiki hakkında İçişleri Bakanlığınca hazırlanıp eskisinin yerine kaim olan Talimatname, Unat, (Metinler), s.147.

70 Aybay, (Evlenme), s.78.

71 Aybay, (Evlenme), s.79.

"Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devlet hizmetine Hükümetten izin almadan çalışmaya devam etmek", "Türkiye'nin seferberlik ilan ettiği bir zamanda askere gitmemek", "askerlikten kaçarak Türkiye'ye geri dönmemek", "ilgilinin yabancı ülkede ikamet ettiği halde beş yıldan fazla bir süre ile kendisini Türk konsolosluklarına tescil ettirmemesi" olarak sıralanabilir.[72] Türk vatandaşlığını sonradan kazanmış olanlara has ıskat sebepleri ise "Türkiye cumhuriyetinin dahili ve harici emniyetine mugayir ef'al ve harekata tasaddi etme" ile "askerlik hakkındaki kanunların emrettiği mükellefiyetleri ifa etmeme" olarak düzenlenmiştir.

1312 sayılı TVK'da çıkarma (ıskat) hakkında öngörülen sebepler, önce doğumla ve sonradan Türk vatandaşlığını kazananlar hakkındaki ortak çıkarma (ıskat) sebeplerinden başlanarak ele alınmalıdır.

a) Doğumla ve Sonradan Türk Vatandaşı Olmuş Kişiler Hakkındaki Ortak Iskat Nedenleri

aa) Çıkma İzni Almaksızın Yabancı Devlet Vatandaşlığının İlgilinin Kendi İstenciyle Kazanılması[73]

1312 sayılı TVK'da yabancı devlet vatandaşlığının kazanılması, bir çıkarma (ıskat) nedeni olarak kabul edilmemiştir. İlgilinin Türk vatandaşlığından çıkarılabilmesi için, Türk vatandaşlığından çıkma izni almadan yabancı devlet vatandaşlığını kazanmış olması ve yabancı devlet vatandaşlığını kendi istenciyle kazanmış olması gerekir. Bu husus, 1312 sayılı TVK'da, "müsaade-i mahsusa istihsal etmeksizin ecnebî tâbiiyetine kendi arzusu ile giren Türkler" şeklinde ifade olunmuştur (1312 sayılı TVK m. 9). 1312 sayılı TVK'ya göre çıkarma kurumunun uygulanabilmesi için Türk vatandaşlığından çıkma izni almaksızın yabancı devlet vatandaşlığının ilgilinin kendi istenciyle kazanılmış olması gerekir. Ancak ilgili, yabancı devlet vatandaşlığını kendi istenci olmaksızın, örneğin evlenme yoluyla, otomatik olarak kazanmışsa hakkında ıskata ilişkin hüküm uygulanamayacaktır.[74]

---

72 Bu ölçütlerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Fişek (TVH), s.118-124.

73 Müsaadei mahsusa almaksızın (çıkma izni almaksızın) yabancı bir devlet tabiiyetine kendi arzusu ile girmek.

74 Bu yönde Fişek, s.119. Aynı şekilde, Türk ana babadan, toprak esasını kabul eden bir memlekette doğmuş olan bir şahsın, bu doğum dolayısıyla yabancı tabiiyeti almış olması bir ıskat sebebi teşkil etmeyecektir": Fişek, (TVH), s.119.

bb) Yabancı Devlet Hizmetinde Bulunma

1312 sayılı TVK, yabancı devlet hizmetinde bulunmanın bir ıskat (çıkarma) sebebi olmasını üçe ayırmıştır: Kanun'a göre, "yabancı bir devlet ordusunda isteyerek askerlik hizmetini yapmak", "yabancı bir devletin askerlikten başka bir hizmetinde bulunmak" ile "Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin hizmetinde izin olmadan bulunmaya devam etmek" ıskat (çıkarma) sebepleri olarak kabul edilmiştir (1312 sayılı TVK m.10/I ve II).

aaa)Yabancı Devlet Ordusunda İsteyerek Askerlik Yapmak

Yabancı devlet ordusunda askerlik hizmetini yapmanın bir çıkarma (ıskat) sebebi oluşturabilmesi için, ilgilinin askerlik hizmetini *isteyerek* yapmış olması gerekir. Çünkü Kanun, "ecnebî bir devlet ordusunda *bilihtiyar* hizmeti askerîye ifa eden Türkler" ifadesini kullanmıştır (1312 sayılı TVK m. 9/I).

bbb)Yabancı Devletin Askerlik Dışında Hizmetinde Bulunmak

Yabancı devletin askerlikten başka bir hizmetinde bulunmanın ıskat nedeni sayılması, 1312 sayılı TVK'nın 10.maddesinde düzenlenmiştir. Bu hükme göre, "ecnebî bir devletin askerlikten gayrı bir hizmetini deruhte etmiş olanlardan kabul ettiği hizmetin tayin olunacak müddet zarfında terki için Türkiye'de bulundukları mahal hükümetleri ve ecnebî memleketinde Türk elçilik veya şehbenderhaneleri vasıtası ile verilecek emre imtisal etmeyen Türkler (…) vatandaşlıktan ıskat olunabilir".

Hükmün uygulanabilmesi için birtakım şartların varlığı aranmaktadır. Her şeyden önce, ilgilinin yabancı devletin askerlikten başka bir hizmeti kendi isteği ile kabul etmiş olması gerekir. Ayrıca, hizmeti bırakması ilgiliye bildirilmeli ve ilgiliye bir süre verilmelidir. İlgili, verilen süre içinde yaptığı hizmeti bırakmamış olmalıdır.

Ünlü Türk şairi Nazım Hikmet'in Türk vatandaşlığından çıkarılması gerekçesi de bu hükümdür. Şairin Türk vatandaşlığından çıkarılmasına ilişkin kararda[75] bu hükmün uygulanma koşullarından biri olan "ilgiliye hizmeti bırakması bildirilip süre verilmemiştir". Bu husus, çı-

[75] 25.7.1951 tarih ve 13400 sayılı Bakanlar Kurulu kararı, RG, 15 Ağustos 1951, 7885.

karma kararında, bu koşula uyulsa da şairin yaptığı hizmeti bırakmayacağı ile gerekçelendirilmiştir. Çıkarma kararında, "pasaportsuz olarak İstanbul'dan Romanya'ya kaçan ve oradan da Moskova'ya giderek hava alanında memleketi aleyhine beyanatta bulunduğu ve mütaakiben radyo yayınlarında Türkiye'nin Hükümet şekli ve Hükümeti idare edenler aleyhine geniş propaganda kampanyasına girişerek komünizmi yaymak maksadını güden neşriyatiyle Sovyet Hükümeti'nin verdiği hizmeti ifa etmekte olan maruf komünist Nazım Hikmet Ran'ın kendisine *bu hizmeti terk etmesi hususunda yapılacak tebligatın da bir fayda vermeyeceği* mülahaza edildiğinden Türk vatandaşlığından çıkarılmasına karar verilmiştir" ifadesi bulunmaktadır.

Kararın hukuka aykırılığına dayanılarak iptal davası 1990 yılında Nazım Hikmet'in kardeşi Saniye Yaltırım tarafından açılmış; fakat bu dava idarî davalarda aranan menfaat yokluğu nedeniyle reddedilmiştir.[76] 2005 yılında Kemal İnebolu tarafından açılan dava da önce ehliyet yönünden reddedilmiş;[77] ardından menfaat kavramı geniş yorumlanarak bu karar bozulmuştur.[78]

Kararın 1312 sayılı TVK'da belirtilen koşullara uyulmadan verilmiş olması "yok hükmünde" olup olmadığı tartışmalarını da beraberinde getirmiştir.[79] 403 sayılı TVK'nın yürürlükte olduğu bir dönemde bu kanunda değişiklik yapılmasına ilişkin tasarı görüşülürken Nazım Hikmet'in çıkarma kararının da yürürlükten kaldırılan hükümlere eklenmesine yönelik öneri,[80] "Nazım Hikmet'e vatandaşlık iade edilirse

---

76 Danıştay 10.Dairesi'nin 17 Şubat 1993 tarih ve E.1992/358, K. 1993/672 sayılı kararı için bkz. N. Ekşi /Z. Bereket Baş, Nazım Hikmet Ran'ın Vatandaşlık Durumu, İstanbul 2002, s.58-60.

77 Danıştay İdari Dava Daireleri'nin, 6 Ekim 2005 tarih ve E.2004/03, K.2005/2371 sayılı kararı için bkz. *Danıştay Kararları Dergisi,* 2006, sayı 111, s.72-74. Kararla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. N. Ekşi/A. Özelçi, "Nazım Hikmet'in Türk Vatandaşlığından Çıkarılmasına İlişki Kararların Değerlendirmesi", *İstanbul Barosu Dergisi,* 2008, Cilt 82, Sayı 5, s.2297-2332.

78 Vatandaşlıktan ıskat kararının nüfus kütüğüne tesciline ilişkin işlemin iptali istemi ile açılan davada, bir vatandaş olarak davacının kişisel ve meşru menfaatinin ihlal edildiği açık olup davacının sübjektif ehliyetinin varlığı kabul edilmek suretiyle davanın esasının incelenmesinin gerektiğine hükmedilmiştir: Danıştay İdari dava Daireleri'nin 6.10.2005 tarih ve E.2004/03, K.2005/2371 sayılı kararı için bkz. *Danıştay Dergisi*, S.111, s.72-74.

79 N. Ekşi, N./Z. Bereket Baş, s.58; Altıparmak, K./Karahanoğulları, O.; "Nazım Hikmet Türk Vatandaşı Oldu mu?", *AÜSBF Dergisi*, 2009, Cilt 64, Sayı 1, s. 299-305; ve ayrıca 24.1.2009, www.bianet.org, (4.10.2013).

80 Öneri, Tasarının sevkedildiği Komisyon'un CHP'li üyesi Hakkı Ülkü tarafından

emsal olur ve bu durumdan 35 bin kişi yararlanır" endişesiyle kabul görmemiştir.[81]

403 sayılı Kanun'un yürürlükte olduğu dönemde 2009 yılında Bakanlar Kurulu'nun aldığı bir kararla[82] Bakanlar Kurulu'nun Nazım Hikmet'in Türk vatandaşlığından çıkarılmasına ilişkin karar yürürlükten kaldırılmıştır.[83] Bu karar, Nazım Hikmet'in Türk vatandaşlığından çıkarılmasını ilişkin hukuka aykırı olarak tesis edilen işlem hakkında verilmiş bir "kaldırma" işlemidir.[84] Bu kararla Nazım Hikmet tekrar Türk vatandaşı olmamıştır.[85] Çünkü 403 sayılı Kanun'un yeniden Türk vatandaşlığına alınmasına ilişkin 8. maddesinin uygulanabilmesi için hakkında Türk vatandaşlığıyla ilişkisi kesilen kişinin bizzat kendisinin başvurması gerekir.

ccc) Türkiye ile Savaş Halinde Olan Bir Devletin Askerlik Dışında Hizmetinde Bulunmak

1312 sayılı TVK'ya göre, Türkiye ile savaşan bir devletin askerlik dışında bir hizmetinde bulunmak" bir ıskat nedenidir. Bu ıskat nedeninin uygulanabilmesi için, yukarıda yabancı devletin askerlikten başka bir hizmetinde bulunmaya ilişkin hükümden farklı olarak, ilgilinin yabancı devlet hizmetinde bulunmaya yönelik izin almamış olması gerekir. Bu husus Kanun'da, "Türkiye ile muharip olan bir Devletin

---

getirilmiştir.

81 19.5.2006 tarihli Radikal Gazetesi'nin "Nazım'ın vatandaşlığı AKP'ye takıldı" başlıklı haberi için bkz. http://www.radikal.com.tr/haber.php.haberno=187747, (7.4.2015) ve http://www.tbmm.gov.tr/develop/ owa/web_basin_aciklamalari. aciklama.p1=33967, (7.4.2015) .

82 7.1.2009 tarih ve 2009/14540 sayılı Bakanlar Kurulu, *RG*, 10 Ocak 2009, 27106.

83 Bu karara göre, "Nazım Hikmet Ran'ın Türk vatandaşlığından çıkarılmasına ilişkin 25.7.1951 tarihli ve 3/13401 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının yürürlükten kaldırılması; İçişleri Bakanlığının (…) sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulu'nca 5.1.2009 tarihinde kararlaştırılmıştır". Bu kararda kullanılan "yürürlükten kaldırma" deyimi, İdare Hukukunda kaldırma kurumunun ileriye yönelik etki doğurması; bir başka deyişle, geçmişe etkili olmaması tartışılabilecek niteliktedir.

84 "2009/14540 sayılı Bakanlar Kurulu bir kaldırma işlemidir": Altıparmak/Karahanoğulları, s.301.

85 Bu kararın hukuka aykırı olduğu yolunda bkz. "İdare işlemlerini hukuka aykırı değilse, hukuk düzeninde temel haklar lehine bir değişiklik olmamışsa veya artık kamu düzenini bozmaya başlayan bir izin söz konusu değilse kaldıramaz": Altıparmak/Karahanoğulları, s.302. Yazarlara göre, idare, burada "geri alma" işlemi uygulamalıydı.

hizmetinde *bilâ mezuniyet* devam eden Türkler vatandaşlıktan ıskat olunabilirler" şeklinde ifade olunmuştur (m.10/I-son cümle).

cc) Askerlik Hizmetine Bağlı Çıkarma Nedenleri

Askerî sebepler dolayısıyla çıkarmanın (ıskat) düzenlendiği 10.madde hükmünde, askerlik görevini yapmamak ile askerlik görevi sırasında kaçmak, belli şartlar dâhilinde çıkarma (ıskat) sebebi sayılmıştır.

aaa) Askerlik Görevini Yapmama

Askerlik görevini yapmamış olmanın ıskat nedeni sayılabilmesi için, ilgili, zorunlu askerlik hizmetini yapmak üzere, uygun araçlarla ve resmen askere davet edilmelidir. Bu davet, Türkiye'nin seferberlik ilân ettiği bir zamanda yapılmalıdır. İlgili, bu davete mazeretsiz olarak uymamalıdır. İlgilinin Türkiye dışına kaçmış olduğu anlaşılmış olup, ilgili, bunun aksini ispat etmemiş olmalıdır.[86]

bbb) Askerlik Sırasında Kaçma

1312 sayılı TVK'ya göre, "Türkiye'nin seferberlik ilan ettiği zamanda (…) mürettep kıt'alara sevkleri esnasında veya bir kıt'aya iltihaktan sonra firarla kanunî mehil zarfında avdet etmeyenlerden memaliki ecnebîyeye kaçtıkları anlaşılıp da hilafını ispat edemeyen ve mezuniyet ve tebdili hava veya memuriyet suretiyle Türkiye haricine azimet ettikleri müddet hitamında bilâ mazeret avdet etmeyerek firarî hükmünde kalan asker rütbe sahipleriyle mensubin ve mükellefin-i askerîyeyi (…) hükümet isterse vatandaşlıktan ıskat eder" (1312 sayılı TVK m.10/II).

Yukarıda anılan hüküm, kıt'alarına sevkleri sırasında ya da bir kıt'aya katıldıktan sonra kaçarak belirlenen süre zarfında dönmeyenlerden, yabancı ülkeye kaçtıkları anlaşılıp da aksini ispat edemeyen ve izin, hava değişimi ve memuriyet sıfatıyla Türkiye dışında bulunup bu sürenin bitiminde mazeretsiz dönmeyen ordu mensupları ve askerlik görevini yapanlar hakkında uygulanır.

---

86 Hükümde, "Türkiye'nin seferberlik ilan etti zamanda mecburî askerlik hizmetlerini ifa için vesaiti lazıme ile vâki olacak resmî davete bilâ mazeret icabet etmeyenler" denilmektedir.

Hükmün uygulanabilmesi için, Türkiye'nin savaş (seferberlik) ilân ettiği bir zaman olmalıdır. İlgili, kıt'asına sevkedilirken veya kıt'asına katıldıktan sonra yabancı bir ülkeye kaçmış olmalıdır. İlgiliye bir süre tanınmalıdır. İlgili, belirlenen süre içinde geri dönmemiş olmalıdır. İlgili, memleket dışına kaçmış olduğunun aksini ispat edememiş olmalıdır.[87]

1312 sayılı TVK'nın 10.maddesi hükmünün uygulanabilmesinde ortak nokta, *hükmün Türkiye'nin seferberlik ilân ettiği zamanda* uygulanacak olmasıdır. İkinci ortak nokta ise, hükmün uygulanabilmesi için *ilgilinin Türkiye dışında bulunması* gereklidir. Örneğin, askerlik görevini yerine getirmeyen ilgili, Türkiye'de ise hakkında bu hüküm uygulanamayacaktır. İlgili, görev izin hava değişimi nedeniyle de Türkiye dışında bulunabilir; askerlikten kaçmak suretiyle de yurt dışında bulunabilir.

dd) Türkiye ile İlgi ve Bağlılığın Kesilmesi

1312 sayılı TVK, Türkiye ile ilgi ve bağlılığın kesilmesini bir ıskat (çıkarma) sebebi olarak düzenlemiştir. Bu hükme göre, "beş sene zarfında Konsolosluğa müracaatla kendisini tescil ettirmemek" bir ıskat (çıkarma) nedenidir.[88] Kanun'da "Ecnebî bir memlekette mukim oldukları halde beş seneden fazla bir müddet Türk şehbenderhanelerine kendilerini tescil ettirmemiş olan Türkler" ifadesine yer verilmiştir (1312 sayılı TVK m.10/II-son cümle).

Yurt dışında ikamet eden vatandaşların kendilerini Türk konsolosluklarına tescil ettirmeleri ve bu tescili her yıl yenilemek mecburiyetleri, Şehbenderlere Ait Talimat'ta[89] yer almış bir hükümdür. İlgi ve bağlılığa yönelik bu şart uyarınca birçok kişi hakkında çıkarma kararı verilmiştir. Danıştay, ilgilinin kendisini konsolosluğu tescil ettirme nedenlerinin göz önünde tutulmadan verilen çıkarma (ıskat) kararları[90]

---

87 Fişek, (TVH), s.121.

88 Danıştay'ın verdiği bir kararda, davacının konsoloslukla ilişkisini kestiği anlaşıldığından vatandaşlıktan ıskat edilmesinde bir yolsuzluk olmadığına karar verilmiştir. Karar için bkz. O.F. Berki/T. Ansay/T. Arat, Devletler *Hususi Hukuku ile İlgili Danıştay ve Yargıtay Kararları*, Cilt 1, Ankara 1975, Sevinç Matbaası, s.71-72.

89 Sicili Kavanin, Cilt:11, s.245 vd.

90 Devlet Şurası Dava Daireleri Genel Kurulu'nun E.49/35, K. 49/173 sayılı kararında (karar için bkz. *Danıştay Kararları Dergisi*, 1949, s.45 ve s.72) konsolosluğa mücbir sebeple tescil edilmeme halinde, mazeretin var olup olmadığına bakılmaksızın

ile şahsın ehil olup olmadığına bakılmaksızın[91] verilen çıkarma (ıskat) kararlarını iptal etmiştir.

Bu hüküm uygulanarak hakkında çıkarma (ıskat) kararı verilmiş kişilerin açtıkları bir davada, Danıştay, "mücbir sebep" kavramından yararlanarak ve hattâ haklı mazeret arayarak veya ilgilinin niyetini tespit ederek çıkarma (ıskat) hükmünün ağırlığını önlemeye çalışmıştır.[92]

Beş sene zarfında konsolosluğa müracaatla kendisini tescil ettirmemenin çıkarma (ıskat) sebebi sayılacağına ilişkin Kanun'un bu hükmünün, Türk vatandaşlığını doğumla kazanmış olan kişiler bakımından uygulanması eleştirilmiştir.[93] Ayrıca, hükmün lafzına aykırı olarak, kendisini tescil ettiren ama bu tarihten sonra beş seneden fazla bir süre içinde kayıtlarını yeniletmeyen kişiler hakkında da uygulanması[94] eleştiriye neden olmuştur.[95]

b) Türk Vatandaşlığını Sonradan Kazanan Kişiler Hakkındaki Iskat Nedenleri

1312 sayılı TVK, iki durumda, "sonradan Türk vatandaşı olmuş kişilere" yönelik olarak çıkarma sebebi düzenlemiştir. 1312 sayılı TVK'nın 11.maddesinde düzenlenen bu hükme göre,[96] "Türkiye Cumhuriyetinin iç ve dış güvenliğine aykırı fiil ve hareketlere başlamak"[97]

---

verilen çıkarma (ıskat) kararının bozulmasına hükmedilmiştir.

91 Devlet Şurası Dava Daireleri Genel Kurulu'nun bir kararında (karar için bkz. *Danıştay Kararları Dergisi*, 1949, s.45 ve s.37) küçüklük sebebi ile kendisini konsolosluğa tescil ettirmeyen davacı hakkında verilen çıkarma (ıskat) kararının bozulmasın hükmedilmiştir.

92 Yurt dışında yaşayan kişilerin kendilerini konsolosluklara tescil ettirmemelerinde niyetin önemli olduğu ve mücbir sebebin arandığı yargı kararları için bkz. Nomer, (1997), s.121, dn.109.

93 Ergin Nomer, Türk Vatandaşlık Hukuku, (1997), s.122; Bu sebeple ıskatın "nisbetsiz derecede şiddetli bir tedbir olduğu yolunda bkz. Fişek, (TVH), s.122.

94 Danıştay, hükmün bu şekilde uygulanarak verilmiş olan kararları iptal etmiştir. Devlet Şurası Dava Daireleri Genel Kurulu'nun E.48/136, K.48/22, *Danıştay Kararları Dergisi*, 1949, s.45 ve 37.

95 Fişek, (TVH), s.123.

96 "Türk vatandaşlığına kabul edilmiş sabık ecnebîlerden:
A) Türkiye Cumhuriyetinin dâhilî ve haricî emniyetine mugayir ef'al ve harekâta tasaddi edenler,
B) Askerlik hakkındaki kanunların emrettiği mükellefieyetleri ifa etmeyenler,
İcra Vekilleri Heyeti kararı ile Türk vatandaşlığından iskat olunabilirler".

97 "Türkiye Cumhuriyetinin dâhilî ve haricî emniyetine mugayir ef'al ve harekâta tasaddi etmek".

ile "askerlik hakkındaki kanunların emrettiği mükellefiyetleri ifa etmemek" çıkarma (ıskat) sebebi sayılmıştır.

Her ne suretle olursa olsun (telsik, evlenme)[98] Türk vatandaşlığını sonradan kazanan kişiler, ortak ıskat sebeplerine ek olarak bu hüküm uyarınca vatandaşlıktan çıkarılabilecektir.

Hangi tür fiillerin "Türkiye'nin iç ve dış güvenliği aleyhinde faaliyet" sayılacağı konusunda Kanun'da bir açıklık yoktur. Danıştay'ın verdiği bir kararda[99] "ilgilinin Patrikhane ve Rum ekalliyet meselelerinde Yunanlılık lehine ve memleketimiz aleyhine çalışmalarda bulunarak millî egemenliğimizi tehlikeye sokmak için Yunan ajanı olarak aktif faaliyetlerde bulunması" bu kabil bir eylem olarak kabul edilmiştir.

"Türkiye'nin iç ve dış güvenliği aleyhinde faaliyette bulunma", 403 sayılı TVK'da da bir çıkarma sebebi olarak düzenlenmiştir. Bu yoksun kılınma sebebinin kullanılmasında, ilk olarak, 1312 sayılı TVK döneminde rastlamaktayız.

D) 1312 Sayılı TVK uyarınca Türk Vatandaşlığıyla İlişkinin Kesilmesinin Hüküm ve Sonuçları

a) Ayrılma Yoluyla Türk Vatandaşlığıyla İlişkisi Kesilen Kişiler Hakkındaki Sonuçlar

aa) Türk'le Evlenen Yabancı Kadının Seçme Hakkını Kullanması

1312 sayılı TVK'ya göre, "evlenme ile tabiiyeti değişmiş olan ecnebi kadınlar Türk kocalarından herhangi bir sebeple evlilik halinin zevali ile ayrıldıkları tarihten itibaren üç sene zarfında tabiiyeti asliyelerine rücu hakkını haizdirler. Şu kadar ki ecnebiliğe avdet etmek isteyen kadının Türk babadan çocuğu mevcut değil ise ikametgâhını ecnebi memlekete nakletmesi gerekir" (1312 sayılı TVK m.13).

"Türk vatandaşlığını muhtelif yollardan kaybeden şahıslar hakkında en müsamahakâr muamele, rücu hakkını kullanan sabık yabancı

98 Berki, (DHH), s.114; Fişek, (TVH), s.124.

99 Danıştay dava daireleri Kurulu'nun 19.4.1968 tarih ve E. 1965/81, K. 1968/342 sayılı kararı için bkz. O.F. Berki, /T. Ansay/T. Arat, Devletler Hususî Hukuku ile İlgili Danıştay ve Yargıtay Kararları, Ankara 1975, s.73-74.

kadına yapılmaktadır. Filhakika bu kadının Türk kocasından çocuğu varsa, mallarını tasfiye veya Türkiye'yi terk gibi, herhangi bir mükellefiyete tâbi değildir. Aksi halde yani kadının Türk kocasından çocuğu yoksa tâbi olacağı mükellefiyet, sadece ikametgâhını Türkiye haricine nakilden ibarettir. Bu nakil işinin ne kadar müddet içinde yapılacağı kanun tarafından tespit edilmemiştir."[100]

Türk kocadan çocuğu olmayan kadının ikametgâhını yabancı memlekete nakletmesi şarttır (1312 sayılı TVK m.13/son fıkra). Bununla birlikte, seçme hakkını kullanan kadının Türkiye'ye gelip gelemeyeceği ile mallarını tasfiye etmek zorunda olup olmadığına ilişkin açık bir hüküm, 1312 sayılı TVK'da mevcut değildir.[101]

Çıkma yoluyla Türk vatandaşlığıyla ilişkinin kesilmesinde olduğu gibi seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılan kadınlara yönelik özel bir hükmün mevcut olmaması nedeniyle bu kadınların telsik yoluyla yeniden Türk vatandaşlığını kazanabilmeleri gerektiği ileri sürülmüştür.[102]

b) Çıkma Yoluyla İlişkisi Kesilenler Hakkındaki Sonuçlar

Türk vatandaşlığından çıkmanın sonuçlarını düzenleyen 1312 sayılı TVK'nın 8.maddesine göre, "ecnebî tâbiiyetine girmek için Türkiye'den müsaade-i mahsusa istihsal etmiş olan Türkler bu müsaade tarihinden itibaren bir sene zarfında Türkiye'yi terke ve ikametgâh ve merkez-i muamelelerini Türkiye haricine nakle ve mallarını tasfiyeye mecburdurlar. Bu müddet içinde Türkiye'yi terk ve mallarını tasfiye eylememiş olanlar hudut haricine çıkarılarak tasfiye muameleleri Hükûmetçe yapılır".

Anılan hükümle, Türk vatandaşlığından çıkmalarına izin verilmiş kişiler, çıkma izninin verilmesinden itibaren bir sene zarfında, Türkiye'de bulunan mallarını tasfiye etmek mecburiyetindedirler. Tasfiyenin bir sene içinde yapılmaması halinde, tasfiye, Hükûmet tarafından yapılacaktır.

---

100 Fişek, (TVH), s.138-139.

101 1312 sayılı TVK'nın çıkmanın sonuçlarını düzenleyen 8.maddesinin kıyas yolu ile seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılan kadına uygulanmayacağı yönünde Berki, (Ziyaı), s.441.

102 Berki, (Ziyaı), s.440.

Bu hüküm, Türk vatandaşlığından çıkan kişilerin taşınır ve taşınmaz mal edinmesine engel bir hükmün yokluğu; miras ya da başka yollarla taşınır ve taşınmaz edinmesinin olanaklı olduğuna dayanılarak hükmün ne amaca hizmet ettiğini anlamanın zorluğu yolunda eleştirilmiştir.[103] Ayrıca, 1312 sayılı TVK'nın anılan hükmüne göre, Türk vatandaşlığından çıkmasına izin verilen kişi, izin tarihinden itibaren bir sene içerisinde ikametgâhını ve merkez muamelelerini Türkiye dışına nakletmeye mecburdur (1312 sayılı TVK m.8). Türk vatandaşlığını seçme hakkı yoluyla yitirecek olan kişiler ve Türk vatandaşlığından çıkan kişiler hakkında Kanun'un 8. maddesi uygulanacaktır (1312 sayılı TVK m.4).[104] Bu hükümde, aslen çıkmanın sonuçları düzenlenmiştir. Anılan hükme göre, seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılan kişiler Türkiye'yi terk etmek zorundadır. Bundan başka, ikametgâh ve merkez muamelelerini Türkiye dışına nakledeceklerdir. Bu kişiler bir sene içinde mallarını tasfiye etmek zorundadırlar. Bu süre içerisinde Türkiye'yi terk etmeyecek olurlarsa sınır dışına çıkarılacaklar ve malların tasfiyesi de Hükümet tarafından yapılacaktır.

Çıkma yoluyla Türk vatandaşlığıyla ilişkisi kesilenlerin yeniden Türkiye'ye gelebilmeleri konusu Pasaport Kanunu'na eklenen bir maddede[105] düzenlenmiştir. Bu hükme göre, "vatandaşlık sıfatı sakıt olmuş bulunup da turist olarak gelmek isteyenlerden mahzur görülmeyenlerin turist sıfatıyla yılda en çok dört ay kalabilmek üzere Türkiye'ye gelmelerine müsaade edilebilir."[106]

1312 sayılı TVK'da, çıkmanın ilgilinin eşi ve çocuklarının vatandaşlıklarına etki edip etmeyeceği konusunda bir hüküm yoktur. Öğretide, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'ndaki Türk vatandaşlığının "kanunen

---

103 Fişek, (TVH), s.115.

104 " 1 Kanuniusani 1929 tarihinden itibaren Türkiye'de doğan ecnebinin Türkiye'de doğan çocuğu Türk'tür. Bu gibi Türk kanununa göre sini rüşte vardıktan altı ay içinde ana babalarının tabiiyetlerini ihtiyar edebilirler. Bu takdirde sekizinci madde tatbik olunur.

105 15.7.1950 tarih ve 5682 sayılı Pasaport Kanunu'na 24.3.1950 tarih ve 5654 SK ile getirilen ek madde 1.

106 1312 sayılı TVK m.8/son fıkrada, "Bu gibilerden Türkiye'ye avdet etmek isteyenlere müracaat vaki olan konsoloslukların raporu üzerine, bir defaya mahsus olmak üzere ve üç ayı tecavüz etmemek üzere Bakanlar Kurulu kararıyla izin verilebilir" hükmü yer almaktaydı.

muayyen hallerde" kaybedilebileceğine ilişkin hüküm[107] (m. 88/III)[108] ile Kanun'un 14.maddesi hükmü gerekçe gösterilerek,[109] çıkmanın ilgilinin çocuklarının vatandaşlığına etki etmeyeceği ileri sürülmüştür.

c) Çıkarmanın Sonuçları

aa)Türkiye'yi Terk, Malların Tasfiyesi, Sınır dışı Edilme

1312 sayılı TVK'nın 12.maddesine göre, "vatandaşlıktan ıskat edilenler, memleket dâhilinde bulundukları takdirde Türkiye haricine çıkarılırlar" (1312 sayılı TVK m.12/I).

Vatandaşlıktan çıkarılanların malları Hükümetçe tasfiye olunur (1312 sayılı TVK m.12/III).

Vatandaşlıktan çıkmadan farklı olarak,[110]malların tasfiye yetkisi

---

107 Berki, (DHH), s.107.

108 "Türklük sıfatı kanunen muayyen olan ahvalde izaa edilir".

109 "Bu hükümde Türk vatandaşlığından çıkanların tekrar Türk vatandaşlığına alınmaları bahis konusu edildiği halde, bu gibi şahısların çocuklarının vatandaşlığa alınmalarını tanzim eden ikinci fıkrada tekrar kelimesi kullanılmamıştır. Fıkranın ifade tarzı bu çocukların, müsaade ile Türk vatandaşlığını kaybeden şahsın müsaade tarihinden sonra dünyaya gelen çocukları olduğunu göstermektedir. Bu hal bize, müsaade ile Türk vatandaşlığından çıkan şahısların çocuklarının Türk tabiiyetini kaybetmediklerini gösterir; zira vaazı kanun bunların tekrar Türk tabiiyetine alınmalarını değil, lakin Türk vatandaşlığına ilk defa alınmalarını hükme bağlamıştır": Fişek, (TVH), s.117.

110 Türk vatandaşlığından çıkmanın sonuçlarını düzenleyen Kanun'un 8. maddesine göre, "ecnebî tâbiiyetine girmek için Türkiye'den müsaade-i mahsusa istihsal etmiş olan Türkler bu müsaade tarihinden itibaren bir sene zarfında Türkiye'yi terke ve ikametgâh ve merkez-i muamelelerini Türkiye haricine nakle ve mallarını tasfiyeye mecburdurlar. Bu müddet içinde Türkiye'yi terk ve mallarını tasfiye eylememiş olanlar hudut haricine çıkarılarak tasfiye muameleleri Hükûmetçe yapılır".
Anılan hükümle, Türk vatandaşlığından çıkmalarına izin verilmiş kişiler, çıkma izninin verilmesinden itibaren bir sene zarfında, Türkiye'de bulunan mallarını tasfiye etmek mecburiyetindedirler. Tasfiyenin bir sene içinde yapılmaması halinde, tasfiye, Hükûmet tarafından yapılacaktır.
Türk vatandaşlığından çıkan kişilerin taşınır ve taşınmaz mal edinmesine engel bir hükmün yokluğu; miras ya da başka yollarla taşınır ve taşınmaz edinmesinin olanaklı olduğuna dayanılarak bu hükmün ne amaca hizmet ettiğini anlamanın zorluğu yolunda bu hüküm eleştirilmiştir: Fişek, (TVH), s.115. Ayrıca, Kanun'un anılan hükmüne göre, Türk vatandaşlığından çıkmasına izin verilen kişi, izin tarihinden itibaren bir sene içerisinde ikametgâhını ve merkez muamelelerini Türkiye dışına nakletmeye mecburdur (1312 sayılı TVK m.8). Türk vatandaşlığını seçme hakkı yoluyla yitirecek olan kişiler ve Türk vatandaşlığından çıkan kişiler hakkında Kanun'un 8. maddesi uygulanacaktır (1312 sayılı TVK m.4). Bu hükümde, aslen çıkmanın sonuçları düzenlenmiştir. Anılan hükme göre, seçme

Türk vatandaşlığını yitiren kişiye değil devlete tanınmıştır.[111]

bb) Yeniden Türkiye'ye Gelme

1312 sayılı TVK'nın 12.maddesinin ilk halinde vatandaşlıktan çıkarılanların Türkiye'ye dönmeleri yasaklanmıştır. Bu yasak, "alelumum vatandaşlıktan ıskat edilenlerin Türkiye'ye avdetleri memnudur" şeklinde ifade olunmuştur.[112]

Fakat daha sonra Pasaport Kanunu'na eklenen ek madde[113] ile senede dört ay turist olarak Türkiye'ye gelebilmelerine olanak tanınmıştır. Bu hükme göre, "vatandaşlık sıfatı sakıt olmuş bulunup da turist olarak gelmek isteyenlerden mahzur görülmeyenlerin turist sıfatıyla yılda en çok dört ay kalabilmek üzere Türkiye'ye gelmelerine müsaade edilebilir".

cc) Yeniden Türk Vatandaşlığını Kazanma

1312 sayılı TVK'nın 14.maddesinde, vatandaşlıktan çıkan kişilerin ikamet şartı aranmaksızın Bakanlar Kurulu kararıyla Türk vatandaşlı-

---

hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılan kişiler Türkiye'yi terk etmek zorundadır. Bundan başka, ikametgâh ve merkez muamelelerini Türkiye dışına nakledeceklerdir. Bu kişiler bir sene içinde mallarını tasfiye etmek zorundadırlar. Bu süre içerisinde Türkiye'yi terk etmeyecek olurlarsa sınır dışına çıkarılacaklar ve malların tasfiyesi de Hükümet tarafından yapılacaktır.

111 Berki, (Ziyaı), s.444.

112 Çıkma yoluyla Türk vatandaşlığıyla ilişkisi kesilenler ise şu şekilde düzenlenmiştir: 1312 sayılı TVK'ya göre Türk vatandaşlığından çıkan kişilerin Türkiye'ye dönmelerine bir defaya mahsus olmak üzere ve Bakanlar Kurulu kararınca izin verilebilir (1312 sayılı TVK m.8/III). Bu hükme göre, "Bu gibilerden Türkiye'ye avdet etmek isteyenler müracaat vâki olan şehbenderliklerin raporu üzerine bir defaya mahsus olmak üzere ve üç ayı tecavüz etmemek üzere İcra Vekilleri Heyetince müsaade olunabilir". Bu sınırlı olanak Pasaport Kanunu'na eklenen bir hüküm ile genişletilmiştir. 23.3.1950 tarih ve 5654 sayılı Pasaport Kanunu'na Bir Madde Eklenmesine Dair Kanun, (RG, 31 Mart 1950, 7471), m.1. Bu hükme göre, "her ne suretle olursa olsun vatandaşlık sıfatı sakıt olmuş bulunup da turist olarak gelmek isteyenlerden mahzur görülmeyenlerin turist sıfatı ile yılda en çok dört ay kalabilmek üzere Türkiye'ye gelmelerine müsaade edilebilir. 431 sayılı kanun hükümleri saklıdır". Bu düzenleme ile "ne sebeple olursa olsun Türk vatandaşlığını kaybetmiş olanların ve bu arada Türk vatandaşlığından izin ile çıkmış bulunanların her sene dört ayı geçmemek üzere ve turist sıfatıyla gelebilecekleri hükme bağlanmıştır". Hükümle, Osmanlı Hanedanına mensup olan kişilerin Türkiye dışına çıkarılmasını düzenleyen 431 sayılı Kanun hükümleri saklı kılınmıştır. Ayrıca bu kişilerin Türkiye'ye dönmeleri, "mahzur görülmemesi" şartına bağlanmıştır.

113 Bkz.dn.127.

ğını yeniden kazanabileceğinin düzenlenmiş olmasından hareketle,[114] Türk vatandaşlığından çıkarılanların böyle bir hakkı bulunmadığı sonucu çıkarılmıştır.[115] Oysa 1312 sayılı TVK'da, vatandaşlıktan ıskat edilen kişilerin yeniden Türk vatandaşlığını kazanmayacaklarına dair bir hüküm bulunmamaktadır.[116]

Vatandaşlıktan çıkarılanların evlenme yoluyla Türk vatandaşlığını kazanıp kazanamayacağı konusunda, vatandaşlıktan çıkarılan Türk kadınları hakkında istisnaî bir hüküm konulmamış olmasından hareketle, bu kadınların evlenmekle Türk vatandaşlığını kazanabilecekleri ileri sürülmüştür.[117] Bu görüş, Yabancıların İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun'un, Türkiye'yi girmesi yasak olan kişilere yönelik hükmünde, evlenme işleminden önce sınır dışı edilmiş olan kadınlar ile 1312 sayılı TVK'nın 13. maddesiyle Türk'le evlenen yabancı kadınların Türk olacağına ilişkin hükümden yararlanamayacaklarına ilişkin hükmün kanun metnine dâhil edilmemiş olmasını dayanak olarak göstermektedir.

1312 sayılı TVK'nın yayımından 36 yıl geçtikten sonra, 403 sayılı TVK'da yer alan bir hükümle (Geçici 2.madde), 1312 sayılı TVK uyarınca ıskat kararı verilmiş kişilere yeniden Türk vatandaşlığını kazanma olanağı sağlanmıştır. Bu hükme göre,

"Tâbiiyeti Osmaniye kanunnamesi ile *1312 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu hükümlerine göre ıskat edilmiş* doğuştan Türk vatandaşı olan kişiler, bu kanunun yürürlük tarihinden başlayarak bir yıl içinde yeniden Türk vatandaşlığına girmek istediğinde bulundukları ve vatandaşlığa alınmalarında bir sakınca görülmediği takdirde haklarında bu kanunun 8. maddesini uygulamaya Bakanlar Kurulu yetkilidir".

Bu hükümden yararlanabilmek için, kişinin doğuştan Türk vatandaşı olması; hakkında ıskat kararı verilmiş olması ve 1965 yılından itibaren bir yıl içinde başvuruda bulunması ve vatandaşlığa alınmasın-

---

114 1312 sayılı TVK'nın 14. maddesine göre, çıkma izni alarak yabancı devlet vatandaşlığı kazanan kişiler ikamet şartına bağlı olmaksızın Bakanlar Kurulu kararıyla tekrar Türk vatandaşlığını kazanabilirler. Bu hükme göre, "Hükûmetin müsaade-i mahsusasıyle ecnebî bir devlet tabiiyetine giren Türkler müracaat ettikleri takdirde ikamet şartına tâbi olmaksızın İcra Vekilleri Heyeti kararıyla tekrar Türk vatandaşlığını iktisap edebilirler" (1312 sayılı TVK m. 14/I-ilk cümle).

115 Berki, (Ziyaı), s.445.

116 Bkz. ve karş. 403 sayılı TVK m. 35/4: "Türk vatandaşlığından çıkarılanlar hiçbir şekilde yeniden Türk vatandaşlığını kazanamazlar".

117 Berki, (Ziyaı), s.445.

da bir sakınca görülmemesi gerekir. Kararı vermeye yetkili makam ile Bakanlar Kurulu'dur. 403 sayılı TVK'nın yeniden Türk vatandaşlığına alınmasına yönelik 8. maddesinde, bu kişilerin yeniden Türk vatandaşlığına alınabilmesi için ikamet şartının aranmayacağı düzenlenmiştir.

403 sayılı TVK'da 1981 yılında yapılan bir değişiklikle,[118] 1981 yılından başlayarak 2 yıl içinde tekrar 403 sayılı TVK'nın 8.maddesinin uygulanması yolu açılmıştır. Bu hükme göre, "*1312 Sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu hükümlerine göre vatandaşlıktan ıskat edilmiş* veya başka bir nedenle vatandaşlığımızı kaybetmiş doğuştan Türk vatandaşı olan kişilerin bu Kanun'un yürürlük tarihinden başlayarak 2 yıl içinde yeniden Türk vatandaşlığına girmek isteğinde bulunmaları ve vatandaşlığa alınmalarında bir sakınca görülmemesi halinde haklarında 403 sayılı Kanunun 8 inci maddesini uygulamaya Bakanlar Kurulu yetkilidir". Bu hüküm TVK'da değişiklik yapan ve 1989 yılında çıkarılan 3540 SK'un[119] geçici maddesinde de tekrarlanmıştır.

dd) Çıkarma Kararının İlgilinin Yakınlarına Etkisi

Çıkarma (ıskat), hakkında bu karar verilmiş ilgili hakkında sonuç doğurur. İlgilinin eşi ve çocukları hakkında etkili değildir.

1312 sayılı TVK'nın 14. maddesinde yer alan "vatandaşlıktan işbu kanun mucibince ıskat edilmiş olanların evlâtları ikamet şartına tâbi olmaksızın Türk vatandaşlığını talep ve İcra Vekilleri Heyeti kararıyla iktisap edebilirler" hükmü, sanki ıskat edilen kişinin çocuklarının da Türk vatandaşlığını yitirdiği izlenimini doğurur şeklinde kaleme alınmıştır. Oysa bu hükümde sözü edilen çocuklar, hakkında ıskat kararı verilen ilgilinin ıskat kararı verildikten sonra doğan çocuklarıdır.[120]

E) 1312 Sayılı Kanun Dışında Çıkarmaya (Iskata) Yer Veren Kanunlar

a) Hilafetin İlgasına ve Hanedan-ı Osmani'nin Türkiye Cumhuriyeti Memalik-i Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun[121]

Bu Kanun, 1924 yılında çıkarılmış olup, bu Kanun'un 4. madde-

118 13.2.1981 tarih ve 2383 SK, (RG, 17 Şubat 1981, 17254), m.12.
119 20.4.1989 tarih ve 3540 SK, (RG, 29 Nisan 1989, 20153).
120 Bu yönde Berki, (Ziyaı), s.445.
121 3.3.1924 tarih ve 431 SK, *RG*, 6 Mart 1924, 63.

sinde "ikinci maddede mezkûr kimselerin Türk vatandaşlık sıfatı ve hukuku merfûdur" hükmü yer almaktadır.

Kanun'da, ayrıca, Kanun'un ikinci maddesinde yer alan kişilerin "kanunun ilânı tarihinden itibaren on gün zarfında Türkiye Cumhuriyeti arazisini terke mecbur oldukları düzenlenmiştir (m.3). Kanun'un ikinci maddesinde belirtilen kişilerin, taşınmazlarını tasfiye etmeleri; aksi halde, bu tasfiyenin Hükümetçe yapılacağı hükmü de bulunmaktadır (m.7).[122] Anılan kişilerin taşınmaz mal edinmeleri yasaklanmıştır (m.5).[123]Bu kişiler Türkiye'de ikamet etme hakkından yoksun kılınmıştır (m.2).[124]

Kanun'un ikinci maddesinde yer alan kişiler, "Mahlû Halife ve Osmanlı Saltanât-ı münderises-i hânedânının erkek, kadın bilcümle âzâsı ve dâmatları"dır. 431 sayılı Kanun'da anılan bu kişilerin Türkiye'de ikamet etmek hakkından ebediyen yoksun edileceği hükme bağlanmıştır.

431 sayılı Kanun'un 2. maddesi, 1952 yılında çıkarılan 5958 sayılı Kanunla[125] "Mülgâ Hilâfet ve münderis Osmanlı Saltanâtı Hânedânının Pâdişâh'lar sulbünden olan erkek âzâsı ve bunların erkek füru" olarak değiştirilmiştir. Aynı Kanun'da bu kişilerin Türkiye'den transit olarak geçmekten memnu olduklarını; bunlar haricinde kalanların Türkiye'ye gelmelerinin olanaklı olduğunu hükme bağlamıştır".[126] Bu Kanun'da "431 sayılı Kanun'a göre Türkiye'ye gelmek hakkını kazananların müracaatları halinde, Türkiye'ye gelmek ve Türkiye'de ikamet etmek şartları aranmaksızın vatandaşlığa alınmalarına Bakanlar Kurulunca karar verilebileceği" düzenlenmiştir (ek madde 1).

---

122 "İkinci maddede mezkûr kimseler, Türkiye Cumhuriyeti arazisi dâhilindeki bilcümle emvâl-i gayr-ı menkûlelerini bir sene zarfında Hükûmetin malûmât ve muvafakâtiyle tasfiyeye mecbûrdurlar. Mezkûr emvâl-i gayr-ı menkûleyi tasfiye etmedikleri halde bunlar Hükûmet marifetiyle tasfiye olunarak bedelleri kendilerine verilecektir".

123 Bu yasak 5958 sayılı Kanun'la (bkz. dn.191) kaldırılarak, 431 sayılı Kanun'un 2. maddesinde belirtilen kişilere genel hükümler çerçevesinde taşınmaz edinme olanağı getirilmiştir. 431 sayılı Kanun'a 5958 sayılı Kanun'la getirilen ek m.2.

124 "Mahlu halfe ve Osmanlı Saltanatı münderisesi hanedanının erkek, kadın bilcümle azası ve damatlar Türkiye Cumhuriyeti memaliki dâhilinde ikamet etmek hakkından ebediyen mahrumdurlar. Bu hanedana mensup kadınlardan mütevellit kimseler e bu madde hükümlerine tâbidirler".

125 23.6.1952 tarih ve 5958 sayılı Kanun, RG, 24 Haziran 1951, 8142.

126 Fişek, (TVH), s.126.

SONUÇ

Uyrukluğa İlişkin Avrupa Sözleşmesi'ne uyum sağlamak amacıyla çıkarılan 5901 sayılı TVK'nın, ilgilinin istemi gerekmeksizin vatandaşlıkla ilişkisinin kesilmesinde öngördüğü nedenler bakımından Sözleşme ile uyum sağlamadığı söylenebilir.

5901 sayılı TVK'da ilgilinin istemi gerekmeksizin vatandaşlıkla ilişkisinin kesilme nedenleri ile yürürlükten kaldırılan 403 sayılı TVK'nın öngördüğü sebepler arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Her iki TVK'nın karşılaştırılması sonucu vardığımız yargı, 403 sayılı TVK'nın Sözleşme ile daha uyumlu olduğu yönündedir.

5901 sayılı TVK'da ilgilinin istemi gerekmeksizin vatandaşlıkla ilişkisinin kesilme nedenleri bakımından ilgilinin vatansız kalma olasılığı bulunmaktadır. Şöyle ki, vatandaşlığa alınma kararının iptali, kaybettirme ile ilgiliye Türk vatandaşlığı kazandıran evliliğin butlanı hallerinde ilgili vatansız kalabilir. Oysa Uyrukluğa İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nde ilgilinin vatansız kalmaması amaçlanmaktadır. Sözleşme ilgilinin vatandaşlığa alınma sürecindeki yalan beyan ya da hileli davranışları nedeniyle vatandaşlıkla ilişkisinin kesilmesinde ilgilinin vatansız kalabileceğini öngörmektedir. Bir başka ifadeyle, 5901 TVK'da ilgilinin istemi gerekmeksizin vatandaşlıkla ilişkisinin kesilmesi hallerinden vatandaşlığa alınma kararlarının iptalinde ilgilinin vatansız kalabileceğine ilişkin hüküm Uyrukluğa İlişkin Avrupa Sözleşmesi ile de düzenlenmiş*tir. Ancak 5901 sayılı TVK'*da ilgilinin istemi gerekmeksizin vatandaşlıkla ilişkinin kesilme hallerinden "kaybettirme" ve "ilgiliye Türk vatandaşlığını kazandıran evliliğin butlanı" hallerinde ilgili vatansız kalabilmektedir. Uyrukluğa İlişkin Avrupa Sözleşmesi ile uyumun sağlanması amacıyla 5901 sayılı TVK'da öngörülen ilgilinin istemi gerekmeksizin vatandaşlıkla ilişkinin kesilmesi halleri bakımından da bu şarta yer verilmesi gereklidir.

5901 sayılı TVK'da çıkarma kurumu kaldırıldığına ve çıkarma kararı verilenlerin Türk vatandaşlığını yeniden kazanmalarına ilişkin bir hüküm 5901 sayılı TVK'da bulunmadığına göre, 403 sayılı TVK döneminde haklarında kaybettirme kararı verilenlerde olduğu gibi,[127]

[127] Haklarında m.25/g uyarınca vatandaşlığı kaybettirme kararı verilenler kanuna

istemleri gerekmeksizin Türk vatandaşlığını kazanabilmelerine olanak sağlayan bir düzenleme öngörülmelidir. 403 sayılı TVK uyarınca vatandaşlıktan çıkarılmış olanlar hakkında 5901 sayılı TVK'ya ek bir madde eklenebilir. Hüküm kanımızca "403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 26'inci maddesi uyarınca haklarında Bakanlar Kurulunca çıkarma kararı verilmiş olanların nüfus kütüklerindeki kayıtları müracaatlarına ve herhangi bir işleme gerek kalmaksızın İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nce canlandırılır" biçiminde kaleme alınabilir. Ancak bu olanaktan yararlanabilmek için ilgilinin sağ olması gerekir. Zira vatandaşlık, kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardandır. 5901 sayılı TVK uyarınca vatandaşlığın yeniden kazanılması için ilgilinin hayatta olması gerekir.

Kaynakça

Altıparmak Kerem/Karahanoğulları Onur, "Nazım Hikmet Türk Vatandaşı Oldu mu?", *AÜSBF Dergisi*, 2009, Cilt 64, Sayı 1, s. 299-305; ve ayrıca 24.1.2009, www.bianet.org, (4.10.2013).

Aybay Rona, Kadının Uyrukluğu Üzerinde Evlenmenin Etkisi, AÜSBF Yayınları, Ankara 1980, (Evlenme).

Aybay Rona/Özbek Nimet, Türk Vatandaşlık Hukuku, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2015.

Belgesay M.R, Türk Vatandaşlığı Kanunu Şerhi, İstanbul 1929.

Berki O. Fazıl, "Yetkili Makam Kararıyla Türk Vatandaşlığının Kaybı", *AÜHFD*, 1970.

Berki O. Fazıl, Devletler Hususi Hukuku, Ankara 1959, (DHH).

Berki O. Fazıl, "Yetkili Makam Kararıyla Türk Vatandaşlığının Kaybı", *AÜHFD*, 1970, s.117, (Kayıp).

Berki, O. Fazıl, Devletler Hususî Hukuku, 2. Bası, Fakülteler Matbaası, Ankara 1956, (DHH).

Berki O. Fazıl , "Türk Hukukunda Evlenmenin Tâbiiyete Tesiri", *AÜHFM*, 1946, Cilt 3, Sayı 1, s.46-61, (Evlenme 1).

---

eklenen bir geçici madde (geçici m.3, Ek: 27.5.1992-3808/m.2) ile "403 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun 25'inci maddesinin (g) bendi uyarınca haklarında Bakanlar Kurulu'nca Türk vatandaşlığını kaybettirme kararı alınmış olanların nüfus kütüklerindeki kayıtları, müracaatlarına ve herhangi bir işleme gerek kalmaksızın İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nce canlandırılır", biçiminde bir hüküm sevk edilmişti.

Berki, O. Fazıl, "Türk Hukukunda Seçme Hakkı ile Vatandaşlığın Kaybı", *AÜHFD*, 1978, Sayı 1-4, s.281-294, (Seçme). Berki O.F., Devletler Hususî Hukuku, 2. Bası, Fakülteler Matbaası, Ankara 1956, (DHH).

Berki O.F./Ansay Tuğrul/Arat Tuğrul, Devletler Hususi Hukuku ile İlgili Danıştay ve Yargıtay Kararları, Cilt 1, Sevinç Matbaası Ankara 1975.

Doğan Vahit, "Vatandaşlık Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun Çerçevesinde Bir Değerlendirme", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1999, Cilt 3, Sayı 1-2, s.25-45.

Doğan Vahit, "Vatandaşlık Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine İlişkin Kanun Çerçevesinde Bir Değerlendirme", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1999, Cilt 3, Sayı 1-2, s.25-45.

Ekşi Nuray/Özelçi A., "Nazım Hikmet'in Türk Vatandaşlığından Çıkarılmasına İlişki Kararların Değerlendirmesi", İstanbul Barosu Dergisi, 2008, Cilt 82, Sayı 5, s.2297-2332.

Ekşi Nuray/Bereket Baş Zuhal, Nazım Hikmet Ran'ın Vatandaşlık Durumu, Beya Yayınları, İstanbul 2002.

Fişek Hicri, Türk Vatandaşlık Hukuku, AÜHF Yayınları, Ankara 1959, (TVH).

Fişek Hicri, "Vatandaşlığa Alınmanın İptali", Prof. Osman Fazıl Berki'ye Armağan, Ankara 1977, s.373, (İptal).

"Türk Hukukunda Evlenmenin Tâbiiyete Tesiri", Prof. H.C. Oğuzoğlu'na Armağan, Ankara 1972, s.89-100, (Evlenme 2).

"Türk Hukukunda Tâbiiyetin Ziyaı", *AÜHFM*, 1953, Cilt 10, Sayı 1-4, s.433-449, (Ziyaı).

"Yetkili Makam Kararıyla Vatandaşlığın Kaybı", *AÜHFD*, 1970, Cilt 32, Sayı 1-4, s.117134, (Kayıp).

Göğer Erdoğan, Türk Tâbiiyet Hukuku, Ankara 1979, (Vatandaşlık).

Güngör Gülin, Tâbiiyet Hukuku Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler-Şeyler, Yetkin Yayınları, 1.Bası, Ankara 2012, (Vatandaşlık).

"Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi', MHB Yılmaz Altuğ'a Armağan Özel Sayısı, İstanbul 1997-1998, Yıl: 17-18, Sayı: 1-2, s. 229-250, (AVS).

Özbek Nimet, İlgilinin İstenci Gerekmeksizin Türk Vatandaşlığıyla İlişkisinin Kesilmesi, Pigeon Yayıncılık, Ankara 2015.

Réne de Groot, G.R., Survey on Rules on Loss of Nationality in International Treaties and Case Law, CEPs Paper in Liberty and Security in Europa , August 2013, http://www.ceps.eu, (5.1.2015).

Réne de Groot, G.R./Vink, M.P., Eudo Citizenship Observatory Loss of Citizenship Trends and Regulations, European University Institute, Robert Shuman Centre for Advance Studies, Badia Fiesolana, San Domenico di Fiesole (FI), Italy October 2010 ve ayrıca http://eudo-citizenship.eu, (12.12.2012), (Trends).

Réne de Groot, G.R./Vink, M.P., Best Practices in Involuntary Loss of Nationality in the EU, CEPS Papers in Liberty and Security in Europe, No 73, November 2014, s.2 ve ayrıca http://www.ceps.eu, (15.1.2015), (Best Practices).

Türk Vatandaşlık Hukuku, Ankara 2006, Seçkin Yayıncılık, 6.Bası, (2006).

Turhan T./Tanrıbilir F. Bilge, Vatandaşlık Hukuku Ders Notları, Yetkin Yayınları, Ankara 2010.

Unat İ., Türk Vatandaşlık Hukuku (Metinler-Mahkeme Kararları), AÜSBF Yayınları, Ankara 1966, s.14, (Metinler).